

Наталя РОМАНИШИНА

**ВИРОБНИЧА (ПЕДАГОГІЧНА) ПРАКТИКА
ІЗ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ
В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ
МАГІСТРІВ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ**

Рівненський державний гуманітарний університет

Філологічний факультет

Кафедра української літератури

**ВИРОБНИЧА (ПЕДАГОГІЧНА) ПРАКТИКА
ІЗ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ
В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ
МАГІСТРІВ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ**

Навчально- методичний посібник

для здобувачів вищої освіти галузі знань 01 Освіта/Педагогіка
спеціальності 014 Середня освіта (Українська мова і література)
освітньо-професійної програми «Середня освіта. Українська мова і
література»

Рівне – 2024

УДК 378.147.091.33-027.22(072)

Рекомендовано до друку навчально-методичною комісією філологічного факультету Рівненського державного гуманітарного університету (протокол № 2 від 25 березня 2024 р.)

Рецензенти:

Наталя ГРИЦАК, докторка педагогічних наук, професорка кафедри української та зарубіжної літератур і методик їх навчання Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

Наталя СОВТИС, докторка філологічних наук, професорка, завідувачка кафедри української мови імені професора К.Ф. Шульжук Рівненського державного гуманітарного університету

Романишина Н.В. (2024). Виробнича (педагогічна) практика із української літератури в системі підготовки магістрів: навчально-методичний посібник. Рівне: РДГУ. 75 с.

Навчально-методичний посібник висвітлює основні питання виробничої (педагогічної) практики студентів галузі знань 01 Освіта / Педагогіка спеціальності 014 Середня освіта (Українська мова і література) освітньо-професійної програми «Середня освіта. Українська мова і література», включаючи нормативно-правове забезпечення, зразки документації, пояснення концептуальних засад практичної підготовки фахівця – вчителя української мови і літератури; індивідуальні завдання студентам-практикантам із української літератури для перевірки рівня професійних умінь і навичок, здатності творчого застосування набутих в ЗВО знань у практичній діяльності, самостійного ухвалення рішень у реальних виробничих умовах.

Матеріали посібника спрямовані на допомогу викладачам – у процесі організації, керівництва, оцінювання практичної підготовки; студентам – для розуміння мети, завдань практики, форм роботи, прав і обов'язків, оформлення відповідної документації, звітності з цього виду навчальної діяльності.

Фото на обкладинці – Юлія Козаченко, студентка 1 курсу магістратури філологічного факультету РДГУ спеціальності 014 Середня освіта (Українська мова та література) денної форми навчання, вчителька української мови та літератури у Карпилівському ліцеї Рокитнівської селищної ради Сарненського району Рівненської області з учнями

ЗМІСТ

Вступ	6
Нормативно-правова база організації виробничої (педагогічної) практики.....	8
Мета та завдання виробничої (педагогічної) практики магістрів середньої освіти із української літератури.....	11
Очікувані результати навчання.....	14
Виробнича (педагогічна) практика в логічно-структурній схемі освітньо-професійної програми.....	16
Вимоги до баз практики. Орієнтовні зразки документів здобувачів вищої освіти на проходження виробничої практики.....	16
Програма практики.....	19
Обов'язки організаторів практики і здобувачів-практикантів філологічного факультету.....	21
Концептуальні засади практичної підготовки фахівця - вчителя української мови і літератури.....	24
Індивідуальні завдання студентам-практикантам із української літератури.....	31
Анкета самооцінювання.....	48
Форми та методи контролю.....	49
Навчальна документація з практики.....	45
Підсумкова конференція з виробничої (педагогічної) практики в університеті.....	55
Типові помилки студентів-практикантів із української літератури.....	55
Список використаної літератури.....	59
Додаток. Орієнтовний конспект уроку з української літератури в 10 класі з елементами предметної інтеграції за концепцією Нової української школи.....	62

Вступ

Виробнича (педагогічна) практика – дієвий засіб підвищення ефективності та якості підготовки майбутніх вчителів української мови і літератури; доповнює й поглиблює теоретичну та практичну підготовку студентів освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр» за спеціальністю 014 Середня освіта (Українська мова і література), сприяє закріпленню набутих та здобуттю нових умінь і навичок, необхідних для організації навчання української літератури й виховання учнів старшої школи; виявленню і перевірці рівня практичної навчально-методичної підготовки здобувачів освіти філологічного факультету.

Вид *«педагогічної»* практики студентів філологічного факультету забезпечує поєднання теоретичної підготовки майбутніх вчителів української мови і літератури у ЗВО із практичною діяльністю в ЗЗСО, реалізацію теоретичних знань, особистісних якостей у відносно самостійній діяльності навчально-виховного процесу; сприяє формуванню фахової компетентності, творчого ставлення до педагогічної діяльності.

У реальних *виробничих умовах* студенти формують навички педагогічної праці вчителя української мови і літератури (організація й аналіз навчально-виховного процесу на основі модернізації, визначення нових цілей мовно-літературної освітньої галузі; підготовка та проведення уроків різних типів, із застосуванням сучасних технологій, методів, засобів; моделювання сценаріїв актуальних позакласних заходів; долучення до оформлення навчальних кабінетів НУШ; знайомство зі шкільною документацією; розроблення навчально-методичного забезпечення; участь у виховній, методичній роботі школи тощо). Із метою – підвищення мотивації до навчання за спеціальністю 014 Середня освіта (Українська мова і література), подальшого самоудосконалення, набуття педагогічної майстерності, позитивного досвіду, усвідомлення успішності вибору професії.

Пререквізити опису практики. Практиці передують фахові дисципліни циклів загальної та професійної підготовки, з-поміж яких: «Педагогіка новітньої школи», «Психологія освітньої діяльності», «Комп'ютерно-інформаційні технології в галузі середньої освіти», «Методика профільного навчання української мови і літератури», «Література в системі освіти» та ін., разом з іншими навчальними предметами забезпечують теоретичну підготовку здобувачів, розкривають перспективи розвитку спеціальності; до викладання яких можуть залучати найбільш кваліфікованих працівників і співробітників баз практики.

Видами практики студентів освітньо-кваліфікаційних рівнів «бакалавр» та «магістр» за спеціальністю 014 Середня освіта (Українська мова і література) є: навчальна (VII семестр), педагогічна (VIII – IX семестри). Мета, завдання, компетентності, структура залікового кредиту відповідно до визначених змістових модулів, індивідуальні завдання, форми звіту, оцінювання уточнено у посібнику «Педагогічна практика в системі професійної підготовки учителя української мови» (Рівне, 2021) [14].

Заняття в університеті (лекції, семінари, практичні, лабораторні) під час практики не проводяться (за винятком перерви через заплановані або вимушені шкільні канікули).

Виробнича (педагогічна) практика пов'язана із таким видом практики магістрів спеціальності 014 Середня освіта (Українська мова і література), як переддипломна («Підготовка кваліфікаційної роботи») [12] – добір фактичного матеріалу для виконання кваліфікаційної роботи з фаху, конструюється і здійснюється педагогічний процес, зокрема відповідно до завдань дослідження із методики навчання української мови чи літератури (проводиться педагогічний експеримент).

Постреквізити опису практики: знання, уміння й навички, здобуті під час педагогічної практики з української мови та літератури, студент застосовує у процесі вивчення вибіркових дисциплін («Концепція сталого розвитку й філологічна освіта», «Дискурс влади і насилля: літературний аспект», «Біблія і українська література», «Біографіка письменників», «Інтермедіальний формат української літератури», «Memories Studios» (Студії з історії пам'яті)), «Літературне краєзнавство» та ін., підготовки кваліфікаційної роботи.

Тривалість практики за навчальним планом 8 тижнів: 1.04 – 26.05.2024 р. Педагогічна практика в закладах загальної середньої освіти запланована в обсязі 12 кредитів (360 годин) на першому році навчання в магістратурі.

Можливі бази практики – заклади загальної середньої освіти міста Рівного. На відміну від виробничої (педагогічної) практики бакалаврів в гімназійних класах (5–9), ЗО «магістр» проходять практику в старших класах ліцею: навчання української літератури за програмою рівня стандарту або профільного.

Відповідальність за організацію, проведення і контроль практики покладається на ректора університету. Загальну організацію практики та контроль за її проведенням в університеті здійснює підпорядкований проректору з навчально-виховної роботи керівник практики.

Навчально-методичне керівництво і виконання програми виробничої (педагогічної) практики студентів освітньо-кваліфікаційного рівня “магістр“ на I курсі спеціальності 014 Середня освіта (Українська мова і література) забезпечує кафедра української літератури. Основні обов'язки студентів та керівників-методистів пояснено в окремому підрозділі.

Нижчезазначені основні положення, завдання практики, зміст, обов'язки керівників практики та студентів-практикантів поширюються на здобувачів вищої освіти і денної, і заочної форми навчання.

Визначені в посібнику рекомендації щодо видів, форм, контролю рівня знань, умінь, навичок, компетентностей здобувачів освіти спеціальністю 014 Середня освіта (Українська мова і література), зокрема із літератури, є компонентом вимог, висвітлених у праці доцента кафедри стилістики та культури української мови Антончука О.М. «Педагогічна практика в системі професійної підготовки учителя української мови» (Рівне, 2021) [14], становлять основний навчально-методичний документ – наскрізну програму виробничої (педагогічної) практики.

Нормативно-правова база організації виробничої (педагогічної) практики

Освітньо-професійна програма «Середня освіта. Українська мова і література» [12] спрямована на підготовку здобувачів освіти другого (магістерського) рівня – висококваліфікованих фахівців, здатних виконувати функціональні обов'язки вчителя української мови і літератури в закладах загальної середньої освіти: проєктувати, організовувати, здійснювати освітній процес, розв'язувати типові професійні завдання, застосувати набуті ґрунтовні методичні, філологічні знання та компетентності, ефективно працювати в умовах зростання інноваційного освітнього простору.

Виробничу (педагогічну) практику включено до *обов'язкових компонентів* вищезгаданої освітньо-професійної програми циклу професійної підготовки.

У цілому практичну підготовку здобувачів вищої освіти регламентують:

– Закон України «Про освіту» [7] вмотивовує доцільність *виробничої* практики, з метою самостійного виконання майбутніми фахівцями обов'язків на посаді можливого працевлаштування, долучення до практичної діяльності підприємств, установ, організацій відповідної галузі, що залежить від підготовленості до роботи,

теоретичних знань, практичних навичок. Стаття 9 «Форми здобуття освіти», пункт 9 пояснює: «здобуття освіти на робочому місці» – спосіб організації навчання здобувачів освіти, завдяки якому оволодіння освітньою програмою /.../ відбувається на виробництві шляхом практичного навчання, участі у виконанні трудових обов’язків і завдань під керівництвом фахівців-практиків, залучених до освітнього процесу» [7];

– Закон України «Про вищу освіту» [6], в якому зазначено, що другий (магістерський) рівень вищої освіти «передбачає здобуття особою поглиблених теоретичних та практичних знань, умінь, навичок за обраною спеціальністю». Статтями 50–51 розділу IX «Організація освітнього процесу» практичну підготовку, поряд із самостійною роботою, контрольними заходами, визначено «формою організації освітнього процесу»; зазначено, що «практична підготовка осіб, які навчаються у вищих навчальних закладах, «1) здійснюється шляхом проходження ними практики на підприємствах, в установах та організаціях згідно з укладеними вищими навчальними закладами договорами або у його структурних підрозділах, що забезпечують практичну підготовку; 2) керівники підприємств, установ та організацій зобов’язані забезпечити створення належних умов для проходження практики на виробництві, дотримання правил і норм охорони праці, техніки безпеки і виробничої санітарії відповідно до законодавства; 3) проходження практики студентом здійснюється відповідно до законодавства» [6];

– Положення «Про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України» [19] визначає практику студентів як «невід’ємну складову частину процесу підготовки спеціалістів» у ЗВО, яка проводиться на оснащених відповідним чином базах практики, з метою оволодіння «сучасними методами, формами організації» тощо в галузі майбутньої професії, формування на базі одержаних у вищій школі знань, професійних умінь і навичок «для прийняття самостійних рішень під час конкретної роботи в реальних ринкових і виробничих умовах, виховання потреби систематично поновлювати свої знання та творчо їх застосовувати в практичній діяльності» [19];

– «Концепцією розвитку педагогічної освіти» (2018 р.), у статті 2.5. «Розширення практичної підготовки, присвоєння професійної кваліфікації педагогічного працівника» зазначено, що «безперервна педагогічна практика» – «ключове завдання», «обов’язкова складова освітнього процесу підготовки здобувача вищої освіти до педагогічної професії. Доцільно, щоб обсяг практичної підготовки складав не менше

30 кредитів ЄКТС у межах обов'язкової частини магістерських програм [8].

– У «Положенні про організацію освітнього процесу в РДГУ» (2023 р.) зазначено, що «Практична підготовка здобувачів вищої освіти університету є обов'язковим компонентом освітньої програми для здобуття освітнього ступеня і має на меті набуття здобувачем вищої освіти компетентностей, необхідних для подальшої професійної діяльності, ознайомлення з новітніми тенденціями розвитку відповідної сфери професійної діяльності» [17].

– У «Положенні про практики в РДГУ» [18] зазначено, що практика здобувачів вищої освіти передбачена ОПП підготовки фахівців різних освітніх ступенів, галузей та спеціальностей, із метою – «закріплення теоретичних знань», отриманих під час навчання в університеті, формування «професійних умінь за відповідною освітньою програмою для прийняття самостійних рішень у конкретних умовах фахової діяльності». Види та обсяг практик визначаються освітньо-професійними програмами підготовки фахівців, навчальними планами, графіками навчального процесу; «на всі види практик здобувачі вищої освіти денної форми навчання направляються наказом ректора по університету, а здобувачі вищої освіти заочної форми навчання – розпорядженням декана факультету». Практика передбачає безперервність та послідовність її проведення з метою формування відповідних загальних та фахових компетентностей, досягнення прогнозованих результатів здобувачів, зокрема другого (магістерського) рівня вищої освіти. Метою «виробничої практики є поглиблення, вдосконалення та закріплення здобутих знань, умінь і навичок, оволодіння професійним досвідом та формування готовності здобувачів вищої освіти до самостійної діяльності за фахом», а також збір та опрацювання матеріалів для виконання дипломних робіт на здобуття освітнього «магістр». У «Положенні про практики в РДГУ» уточнено особливості організації, керівництва практикою, підведення підсумків; підготовки наскрізної та робочої програм; вимоги до баз практики; права та обов'язки студентів-практикантів тощо.

– «Положення про виробничу (педагогічну) практику здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії Рівненського державного гуманітарного університету» [16] визначає виробничу (педагогічну) практику «невід'ємним складником освітньої програми» підготовки здобувачів освіти, її проходження – «обов'язковим для усіх форм навчання». Практика виробнича (педагогічна) є «компонентом професійної підготовки до педагогічної діяльності та «видом практичної діяльності здобувачів щодо здійснення навчально-виховного

процесу» у школі, включаючи викладання дисциплін, організацію навчальної діяльності, наукової та методичної роботи. Організатором виробничої (педагогічної) практики є кафедра. Зміст і тривалість практики визначаються навчальними планами підготовки фахівців відповідного рівня вищої освіти та програмою виробничої (педагогічної) практики.

Питання удосконалення практичної підготовки порушуються на вчених радах РДГУ (наприклад, протокол № 6 від 30. 05. 2024 р.), унормовуються відповідними наказами (як-от «Про планування годин із керівництва практиками» на 2024-2025 н.р.» від 4.04.2024 р. № 80-01-01) тощо.

Таким чином, організація практики в ЗВО регламентується вищезгаданими основними державними документами, також стандартами вищої освіти, професійними стандартами, освітніми програмами, положеннями про практику здобувачів вищої освіти в університетах України [3; 5; 11; 14; 18; 23–25] тощо; вмотивовується, що здобувач вищої освіти, крім глибоких теоретичних знань, повинен мати необхідні уміння і навички для їх ефективного практичного застосування.

Мета та завдання виробничої (педагогічної) практики магістрів середньої освіти із української літератури

Мета виробничої (педагогічної) практики – закріплення теоретичних знань та практичних навичок, набутих в ЗВО із дисциплін циклів загальної та фахової підготовки; вироблення професійних умінь організації освітнього процесу у старших класах ЗЗСО; проведення занять та позакласних заходів із української літератури; зміцнення потреби читати; створення умов для самоосвіти та творчого розвитку; оволодіння сучасними технологіями організації педагогічного експерименту (для підготовки випускної кваліфікаційної роботи з української літератури з методикою навчання).

Практика передбачає вирішення **завдань**:

- формування та розвиток професійно-педагогічних навичок і умінь вчителя української літератури в старших класах ЗЗСО (рівень стандарту або профільний);

- ознайомлення здобувача освіти з основними принципами, формами, методами, новітніми технологіями навчання української літератури в старших класах ЗЗСО;

- оволодіння ключовими та предметними компетентностями, необхідними для якісного проведення уроків і позакласних заходів із

української літератури, організації навчальної діяльності учнів; наукової та методичної роботи вчителя;

- перевірка теоретичних знань, практичних умінь студентів із дисциплін циклу загальної та професійної підготовки ОПП «Середня освіта. Українська мова і література»;

- набуття навичок самостійної практичної діяльності з напрямку майбутньої професії;

- підготовка до державних іспитів (добір матеріалів до виконання випускної роботи)

- виховання в здобувачів освіти творчого, дослідницького підходу до педагогічної діяльності;

- формування в здобувачів освіти потреб у самоосвіті, підвищенні педагогічної кваліфікації.

Здобуття *загальних компетентностей* (Soft skills):

ЗК1. Здатність вирішувати завдання, які потребують фахових знань, умінь, навичок та досвіду; володіння способами інтеріоризації професійних знань; здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях; виконувати професійні функції в умовах інклюзивного навчання.

ЗК3. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями; поінформованість із проблеми інновацій в освіті та науці; готовність до застосування сучасних інформаційно-комп'ютерних технологій у навчанні; в організації та проведенні навчальних занять, для контролю та корекції навчання, самонавчання.

ЗК5. Здатність до адаптації та дії в новій ситуації, в умовах активного інтелектуального забезпечення глобалізаційного простору, комп'ютеризації закладів освіти.

Фахових компетентностей спеціальності:

СК1. Теоретична і практична готовність до здійснення педагогічної діяльності; розуміння цілей і особливостей освітніх систем, здатність реалізовувати навчальні програми у закладах загальної середньої освіти, застосовувати сучасні методики та технології для забезпечення якості навчання.

СК2. Здатність виявляти потенційні зв'язки освітньої теорії, освітньої політики та практики; здатність до консультування з питань освітньої теорії і практики; обізнаність з різними контекстами, у яких може відбуватися навчання.

СК11. Здатність доцільно використовувати й створювати сучасне навчально-методичне забезпечення (обладнання) для проведення занять, розробляти та застосовувати освітню програму і

навчальнометодичні матеріали відповідно до конкретного освітнього контексту.

СК12. Здатність використовувати досягнення сучасної науки у практиці навчання української мови й літератури, літератури національних меншин в Україні; здатність до розуміння місця й ролі української мови, української та зарубіжної літератури в системі освіти.

СК13. Здатність застосовувати у власній практичній діяльності сучасні підходи (особистісно орієнтований, діяльнісний, компетентнісний тощо) до викладання української мови та літератури, на підставі передового українського й міжнародного досвіду, використовувати ефективні методи й освітні технології навчання.

СК15. Здатність здійснювати об'єктивний контроль і оцінювання рівня навчальних досягнень учнів із мовознавчих та літературознавчих дисциплін, аналізувати особливості сприйняття та засвоєння ними навчальної інформації, з метою корекції й оптимізації навчально-виховного процесу; здатність до забезпечення позитивної динаміки навчальних досягнень суб'єктів освітньої діяльності.

СК16. Здатність формувати україномовну особистість на різних рівнях мовно-літературної освіти, розв'язувати комунікативні завдання за допомогою мовних засобів у конкретних ситуаціях професійного спілкування; здатність власною державницькою позицією, особистою мовною культурою, ерудицією, повагою й любов'ю до української мови, літератури виховувати національно свідомих громадян України.

Програмні результати навчання:

ПР1. Організувати діяльність із набуття знань; виконувати пізнавальні, розумові, практичні дії; здійснювати інтерактивне спілкування; творчо застосовувати самостійно здобуті знання у фаховій практиці; розв'язувати складні завдання, які потребують оновлення та інтеграції знань, часто в умовах неповної/недостатньої інформації та суперечливих вимог.

ПР2. Працювати зі змістом навчального матеріалу; організувати навчальну діяльність; працювати в умовах, що змінюються (педагогічні ситуації), моделювати індивідуальну освітню траєкторію учня.

ПР3. Здатність до рефлексії; навички оцінювання непередбачуваних проблем у професійній діяльності й обдуманого вибору шляхів їх вирішення; дотримання у своїй діяльності принципів толерантності, творчого діалогу, співробітництва, взаємоповаги до всіх учасників освітнього процесу.

ПР5. Розробляти програми соціально-педагогічних інтервенцій; розробляти просвітницькі матеріали та програми, впроваджувати їх, отримувати зворотній зв'язок, оцінювати якість.

ПР13. Володіння методами й методиками діагностування навчальних досягнень учнів із української мови та літератури в основній і старшій школі; уміння здійснювати педагогічний супровід самовизначення учнів.

ПР14. Здійснювати адаптацію та модифікацію існуючих наукових підходів до конкретних ситуацій професійної діяльності.

ПР15. Творче використання різних теорій та досвіду (український, закордонний) у процесі вирішення соціальних і професійних завдань [12].

Результати практики базуються на ПРН, визначених відповідною ОПП, є достатніми для успішного здійснення професійної діяльності, компетентного розв'язання складних завдань інноваційного та дослідницького характеру в галузі філологічної та педагогічної освіти, а також/або подальшого навчання на третьому (освітньо-науковому) рівні вищої освіти.

Очікувані результати навчання

У результаті проходження практики студент повинен *знати*:

- основні нормативні документи про освіту, документи, які регламентують діяльність ЗЗСО, включаючи Статут школи, документи з питань охорони праці, безпеки життєдіяльності; інструктивно-методичні матеріали (типові навчальні плани, навчальні програми з української літератури; інструкції з ведення класного журналу, орієнтовні вимоги до оцінювання навчальних досягнень учнів, про використання навчальної літератури; організацію інклюзивного навчання тощо);

- зміст навчального матеріалу за тематичними розділами й підрозділами у програмах (характеристика творчості «програмових» письменників, художні твори, сучасні літературознавчі оцінки, необхідні для предметного розгляду текстів теоретичні поняття, відомості з теорії, історії літератури);

- художні твори для забезпечення уроків літератури рідного краю, позакласного читання;

- обізнаність в аспектах загального мистецького контексту (МК), у якому рекомендовано розглядати художній твір, міжпредметних зв'язків (МЗ);

- принципи, форми, методи, технології, інноваційні підходи до організації навчального процесу – навчання української літератури в старших класах ЗЗСО, включаючи профільні;

– функціональні обов'язки, форми діяльності вчителів-філологів, класних керівників, особливості навчальної, виховної, методичної, дослідницької тощо роботи вчителя-предметника;

вміти:

– реалізовувати теоретичні знання, зокрема з філологічних, психолого-педагогічних, методичних дисциплін безпосередньо в навчально-виховній роботі (здатність планування, проведення, аналізу уроків, фахових, позакласних, тематичних заходів із української літератури);

– організовувати та проводити навчальну, виховну, методичну роботу, виконувати посадові обов'язки учителя-предметника й класного керівника; набувати конструкторських, комунікативних, дослідницьких, організаторських, розвивально-виховних та ін. навичок сучасного вчителя;

– узагальнювати спостереження за освітнім процесом у ЗЗСО, вести шкільну документацію; аналізувати роботу учителів-предметників, однокласників; здійснювати самоаналіз та самооцінку результатів власної діяльності;

– оптимально добирати, поєднувати зміст, методи, прийоми, форми, засоби навчально-виховної роботи на уроці; шляхи, методи літературознавчого аналізу; враховувати вікові психічні особливості школярів-читачів;

– працювати з підручниками, добирати й створювати наочні посібники, обладнання із використанням цифрових технологій;

– визначати рівні літературного розвитку учнів, читацькі інтереси, формувати творчі здібності;

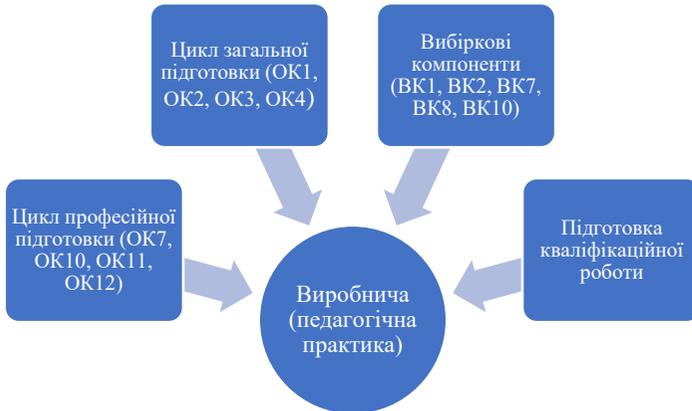
– здійснювати самостійну навчальну роботу школярів, поетапне формування знань і вмінь; раціонально поєднувати індивідуальні, групові, колективні форми роботи на уроці та в позаурочний час;

– застосовувати традиційні й інноваційні технології, засоби навчання та контролю рівня засвоєних літературних знань;

– спрямовувати пізнавальну діяльність; реалізовувати виховний, компетентісний потенціал програмового матеріалу, здійснювати розвиток особистості, формувати духовний світ школярів;

– аналізувати, узагальнювати, творчо застосовувати у власній діяльності теоретично обґрунтовані положення сучасного педагогічного досвіду.

Виробнича (педагогічна) практика в логічно-структурній схемі освітньо-професійної програми

Вимоги до баз практики. Орієнтовні зразки документів здобувачів вищої освіти на проходження виробничої практики

Керівник практики здобувачів вищої освіти університету разом із факультетськими керівниками укладає угоди зі школами та іншими закладами, установами, які є базами для проведення виробничої (педагогічної) практики.

Практика здобувачів вищої освіти університету проводиться на визначених базах, які забезпечують виконання програми для виду практики – виробнича (педагогічна); мають фахівців, які виконують роботу, відповідну до профілю підготовки студента (Середня освіта. Українська мова і література). Переважно базами для проведення практики є заклади загальної середньої освіти міста Рівного, в яких вивчається українська література в старших класах. Відповідно до реформи старшої школи, в разі розділення гімназії й ліцею, – трирічні академічні ліцеї (10–12 класи). Визначення баз практики здійснюється керівництвом університету на основі прямих договорів (відношень, листів) із закладами загальної середньої освіти.

Здобувачі вищої освіти можуть із дозволу кафедри української літератури, декана філологічного факультету *самостійно добирати місце проходження практики*. «У цьому випадку, здобувач вищої освіти повинен подати керівнику практики від факультету:

1) заяву на проходження практики

2) відношення з базового закладу (на фірмовому бланку), у якому адміністрація гарантуватиме створення необхідних умов для виконання здобувачем вищої освіти програми практики» (відповідно до «Положення про практики в РДГУ» [18]).

Орієнтовний зразок *заяви* здобувача вищої освіти на проходження виробничої практики:

Ректору Рівненського державного гуманітарного університету
здобувача магістерського рівня вищої освіти
І курсу філологічного факультету
спеціальності 014 Середня освіта (Українська мова і література)
групи ____ форми навчання (денної, заочної)
_____ (прізвище, ім'я, по батькові)

Заява

Прошу дозволити проходження виробничої (педагогічної) практики у _____
(повна назва бази практики) із 1 квітня по 26 травня 2024 р. у зв'язку з _____
Із правилами техніки безпеки та охорони праці під час проходження практики
ознайомлений (а) і зобов'язуюсь їх виконувати.

До заяви додаю:

1. Відношення з бази практики.

2. _____
(дата) (підпис)

Декан факультету _____ (підпис, прізвище та ініціали)
Факультетський керівник _____ (підпис, прізвище та ініціали)

Орієнтовний зразок *відношення*:

ВІДНОШЕННЯ

Адміністрація _____ (повна назва бази практики) не заперечує проти
проходження виробничої (педагогічної) практики здобувачем магістерського рівня вищої
освіти І курсу філологічного факультету спеціальності 014 Середня освіта (Українська
мова і література) групи __ форми навчання _____ (прізвище, ім'я, по батькові
практиканта) з 1 квітня по 26 травня 2024 р. Створення необхідних умов для виконання
програми практики гарантуємо.

Директор (прізвище, ініціали) печатка закладу підпис керівника бази практики

Якщо студент проходить практику не на базі практики в місті Рівне,
а за місцем проживання та майбутнього працевлаштування, щодо
зазначеного в Заяві та Відношенні ЗЗСО, доцільно надати керівнику
практики від факультету також Довідку (на фірмовому бланку ЗЗОО)
про працевлаштування (майбутнє працевлаштування).

Орієнтовний зразок *Довідки*:

Дата _____

№ _____

ДОВІДКА

Видана _____ (прізвище, ім'я, по батькові студента-практиканта), в тому, що він (вона) працює на посаді _____ в (повна назва бази практики) з _____ (наказ).

Довідка видана за місцем вимоги.

Директор ліцею печатка закладу прізвище, ініціали

Практика здобувачів вищої освіти, яка проходить на основі відношень, листів, клопотань із базових закладів, установ, «є безоплатною для керівників практики від бази» (відповідно до «Положення про практики в РДГУ» [18]).

Упродовж першого тижня практик (ознайомлювальний етап) студент відвідує уроки, позакласні заходи в класі, за яким закріплений, вивчає плани роботи класного керівника, вчителя-предметника, досвід їх роботи; матеріально-технічне забезпечення ліцею, кабінетів української мови, літератури, методичного, бібліотеки тощо. Консультується щодо планування, моделі уроку, літературного заходу тощо з учителем-предметником; підписує конспект напередодні проведення («за 2 дні /.../, щоб була можливість внести зміни» [14, с.14]). Практикант може відвідувати заходи, які проводяться у навчальному закладі (педагогічні ради, засідання предметних методичних об'єднань, семінари класних керівників, конференції та ін.). Студент бере участь у настановній та підсумковій нарадах; зазначена у *Характеристиці* (підписана учителем-предметником, директором, завірена печаткою бази практики) оцінка враховується в оцінюванні результатів практики у вищій школі.

Залучення студентів до допомоги базі практики можливе за умови відповідності видів праці профілю навчання; тривалістю, – щоб не заважали виконанню навчальних завдань.

Практикантам необхідно дотримуватися трудової дисципліни, прийнятих на базі практики правил охорони праці, протипожежної безпеки, обов'язково проходити необхідні інструктажі.

Програма практики

Програмою педагогічної практики передбачено виконання студентами функцій учителя української мови та літератури, класного керівника закладу загальної середньої освіти (старша школа). З-поміж низки *видів діяльності* (від ознайомлення з організацією освітнього процесу в ліцеї, спостереження за роботою вчителів, учнів, однокласників; моделювання авторських конспектів уроків, підготовка матеріалів для дипломної роботи, зокрема спостереження, експеримент тощо до підведення підсумків, узагальнень у правильно підготовленій звітній документації практики), основним є проведення уроків української мови та літератури, відповідних фахових заходів, їх наступне обговорення за участю вчителя-предметника, присутніх інших практикантів, методистів.

Зміст і послідовність практики

№ з/п	Етапи проходження практики	Зміст практики
1	Підготовка до проходження практики	Участь у настановній конференції в університеті, ознайомлення із Наказом; консультування щодо завдань і змісту з методистами, зокрема кафедри української літератури.
		Знайомство з Програмою практики, відповідними методичними рекомендаціями; визначення індивідуальних завдань, складання індивідуального плану проходження практики.
2	Вивчення змісту та організації навчання української літератури у старших класах, включаючи профільні, на базі практики	Визначення керівників від бази практики (завуч, вчитель-предметник, класний керівник), класу для проходження практики. Знайомство з ЗЗСО (мета, завдання закладу, освітня політика, особливості організації навчально-виховного процесу, історія, статут, план роботи методичного об'єднання учителів, досвід кращих вчителів-словесників, план роботи гуртків із літератури тощо).
		Знайомство з учнями (10 або 11 клас), розкладом уроків, календарно-тематичним плануванням, планом виховної роботи тощо.
		Спостереження та аналіз уроків, фахових заходів учителів-предметників; вивчення літературознавчої та методичної літератури для підготовки до проведення уроків, включаючи навчально-методичне забезпечення кабінету; моделювання планів-конспектів уроків української літератури, їх затвердження керівниками практики. Надання розкладу уроків української літератури методисту від кафедри.
3	Проведення уроків та фахових заходів	Проведення всіх уроків української літератури у «своєму» класі; відвідування уроків однокласників, їх аналіз та самоаналіз проведених уроків (із фіксацією у щоденнику); проведення фахового заходу із літератури.

		Допомога вчителям-предметникам у виготовленні наочності, дидактичних матеріалів до уроків, у проведенні позакласних заходів, індивідуальних консультацій учням; проведенні занять літературознавчого гуртка; участь у роботі методичного семінару тощо.
4	Підведення підсумків практики	Оформлення звітної документації з практики, включаючи презентації результатів практики, фотоматеріали; участь у звітній конференції в університеті.

Доцільним є структурування залікового кредиту на **змістові модулі**:

ЗМ 1. Організація освітнього процесу в ліцеї, спостереження за роботою вчителя словесника. Доцільність обраної ЗЗСО навчальної програми з української літератури, підручника, літературна освіта в системі освітньої політики бази практики. «Літературні» питання на засідання предметних методичних об'єднань, семінарах, конференціях; навчально-методична, психолого-педагогічна діяльність вчителя літератури; проведені уроки, заходи відповідно до сучасних вимог НУШ тощо. Матеріально-технічне забезпечення кабінетів української мови, літератури, методичного, бібліотеки.

Форма звіту: щоденник педагогічної практики, звіт практиканта.

ЗМ 2. Навчально-виховна робота зі спеціальності (навчання української літератури). Здатність організувати навчально-виховний процес відповідно до планування вчителя, проводити уроки, враховуючи оновлення методологічних і методичних засад навчання української літератури, специфіку навчання в старшій школі; добирати зміст навчального матеріалу за програмою рівня стандарту або профільного; досягати очікуваних результатів навчально-пізнавальної діяльності учнів; проводити індивідуальні заняття, консультації. Здатність промоції літературних знань, популяризації читання; здійснення естетичного, розумового, морального тощо розвитку особистості. Вміння аналізувати власну педагогічну діяльність.

Форма звіту: календарно-тематичне планування, конспекти уроків, сценарії актуальних заходів, методичне забезпечення, інша наочність.

ЗМ 3. Літературна освіта в старшій школі. Знання програмових художніх творів. Здатність організувати навчання літератури як мистецького явища, з естетичних підходів. Вибір методів, прийомів, форм, технологій, засобів навчання, із врахуванням специфіки викладання у старшій школі, вікових та індивідуальних особливостей старшокласників. Реалізація принципів інтермедіальності, міжпредметних зв'язків, діалогічної взаємодії тощо. Підготовка уроків у класах філологічного профілю. Здійснення літературного розвитку учнів; пов'язаних із майбутнім професійним самовизначенням старшокласників нахилів, здібностей.

Форма звіту: читацький щоденник, удосконалене календарно-тематичне планування, розгорнуті авторські конспекти уроків, занять гуртків, факультативів тощо із літератури, сценарії літературних заходів.

ЗМ 4. Методична робота вчителя української мови і літератури. Опанування вміннями будувати технологічні і методичні моделі календарно-тематичного планування в системі мовно-літературної освіти, уроків різних традиційних та інноваційних типів; гурткову, дослідницьку роботу, здійснювати діагностику знань із предмету, оцінювання літературних компетентностей, успішність учнів класу. Розроблення методичного забезпечення, роздавального матеріалу, включаючи інтернет-ресурси. Проведення індивідуальної роботи з української літератури. Знання і реалізація методичних рекомендацій щодо викладання української літератури, в 10–11 класах у закладах загальної середньої освіти у 2023/2024 навчальному році. Здатність проаналізувати урок літератури. Вивчити і описати досвід кращих учителів-предметників. Узяти участь в роботі методичного об'єднання. Спланувати подальшу індивідуальну навчальну програму (траєкторію), читацьку діяльність, особистісний саморозвиток.

До речі, практикантові слід урахувати, що У «Журналі обліку роботи студентів та групових методистів на період практики» передбачена «Оцінка методичної роботи».

Форма звіту: звіт про проходження практики.

Обов'язки організаторів практики і здобувачів-практикантів філологічного факультету

Факультетський (кафедральний) керівник практики:

- добирає бази для проходження практики;
- згідно з угодами укладеними між університетом і базовими закладами, відношеннями щодо проведення практики, проводить розподіл здобувачів-практикантів;
- бере участь у розробці програми практик, їх вдосконалення;
- забезпечує проведення настановних та підсумкових конференцій, захисту результатів практики;
- знайомить здобувачів вищої освіти із завданнями, змістом, звітністю, критеріями оцінювання результатів практики;
- розробляє методичну документацію із питань практики
- проводить інструктаж з техніки безпеки та охорони праці зі здобувачами вищої освіти перед початком практики із обов'язковою реєстрацією у журналі встановленого зразка;

- контролює виконанням здобувачами-практикантами завдань практики, правил внутрішнього трудового розпорядку базового закладу;
- вивчає й узагальнює досвід організації та проведення практики, побажання роботодавців;

- готує звіт про проведення практики із зауваженнями і пропозиціями щодо її подальшого вдосконалення та організації.

Методистами практики, крім факультетського (кафедрального) керівника, є *методисти зі спеціальності*, зокрема від кафедри української літератури, які:

- укладають програму практики;
- проводять інструктаж із техніки безпеки та охорони праці перед початком практики із обов'язковою реєстрацією у журналі встановленого зразка;

- у перший день практики знайомлять ЗО з адміністрацією бази практики, керівниками від бази практики, здійснюють розподіл здобувачів за класами, контролюють відвідування, роботу, виконання здобувачами-практикантами правил внутрішнього трудового розпорядку базового закладу;

- співпрацюють із керівниками від бази практики;
- беруть участь у настановній та підсумковій конференціях, захисті результатів практики ЗО;

- погоджують разом із факультетським керівником графік проходження практики ЗО у базовому закладі;

- консультують, відвідують та аналізують навчальні заняття здобувачів-практикантів, позакласні, виховні, навчальні заходи, оцінюють їх;

- здійснюють поточний контроль за практикою здобувачів вищої освіти, виявляють недоліки, вживають заходи щодо їх усунення;

- перевіряють звітну документацію ЗО, оцінюють відповідно до визначених завдань;

- відповідає за якість оформлення журналу практики; виставляє підсумкову оцінку здобувача вищої освіти за практику у визначені види навчальної документації (журнал обліку роботи, відомість, залікова книжка).

Для керівництва педагогічною практикою, крім методистів зі спеціальності, призначаються методисти від педагогічних та психологічних кафедр університету. Оцінка виховної та «психологічної» роботи влючена у зведену оцінку за практику.

Керівниками (методистами) практики здобувачів вищої освіти галузі знань 01 Освіта/Педагогіка спеціальності 014 Середня освіта (Українська мова і література) другого (магістерського) рівня освітньо-

професійної програми «Середня освіта. Українська мова і література», як правило, є викладачі кафедр: української літератури; стилістики та культури української мови; педагогіки, освітнього менеджменту та соціальної роботи; вікової та педагогічної психології.

Здобувачі вищої освіти університету при проходженні практики зобов'язані:

- брати участь у настановній та підсумковій конференціях із практики;
- одержати у керівників практики консультації щодо оформлення необхідних документів;
- прослухати інструктаж з техніки безпеки та охорони праці перед початком практики із обов'язковою реєстрацією у журналі встановленого зразку;
- своєчасно прибути на базу практики; виконувати види робіт, завдання, передбачені програмою практики;
- надати керівникам практики від ЗВО упродовж першого тижня розклад своїх уроків, заходів;
- дотримуватися правил внутрішнього розпорядку, охорони праці, техніки безпеки, розпоряджень адміністрації ЗЗСО;
- вчасно оформляти документацію, зберігати на робочому місці та пред'являти на вимогу керівників практики Журнал обліку, відмічатися в графі Обліку відвідування ЗЗСО;
- нести відповідальність за виконану роботу;
- до завершення практики подати звітну документацію, упродовж 10 днів після виробничої практики захистити її результати.

На період практики факультетський (кафедральний) керівник практики призначає *старосту* мікрогрупи, яка виконує обов'язки:

- облік відвідування здобувачами вищої освіти бази практики, уроків та інших заходів, ознайомлення їх із завданнями, дорученнями методистів, ведення журналу практики, участь у старостаті;
- підготовка фінансової документації на оплату праці керівникам від бази практики тощо;
- відповідальність за дотримання практикантами трудової дисципліни.

У методичних рекомендаціях із організації практики зазначено, що «кожен практикант повинен *перебувати в закладі загальної середньої освіти* щодня (не менше 6 годин) протягом періоду практики» [5, с 20]. У посібнику «Педагогічна практика в системі професійної підготовки учителя української мови» Антончук О.М. зазначає, що практикант має встигнути відвідати та проаналізувати «орієнтовно 30» занять і

позакласних заходів учителів та одногрупників [14, с. 13-14]. Відповідно до «Положення про практики в РДГУ», «тривалість робочого часу здобувача вищої освіти під час проходження практики становить 45 годин (1,5 кредити) на тиждень, із яких 30 годин – безпосередня робота на базі практики, 15 годин – самостійна навчальна діяльність за програмою практики. За домовленістю між університетом і базою практики може встановлюватися інша тривалість робочого часу здобувачів вищої освіти, за умови, якщо це не суперечить вимогам чинного трудового законодавства» [18].

Концептуальні засади практичної підготовки фахівця – вчителя української мови і літератури

Навчання української літератури в старшій школі відбувається на основі Закону «Про освіту» (2017), «Про повну загальну середню освіту» (2020), Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти (2011), Концепції «Нової української школи» (2016), за навчальними програмами (рівень стандарту та профільний рівень) [10], затвердженими МОН України.

Навчання за чинними документами є перехідним етапом до викладання української літератури. Попереду – ґрунтовна реформа (введення 12-річної системи навчання, формування *профільної освіти на базі старших класів*, поділ старшої школи за профільними предметами), яка впроваджуватиметься поступово. Із 1 вересня 2027 р. планується, що шкільна освіта поділитиметься на три рівні: початковий (1–4 роки навчання), базовий (5–9 роки навчання), старша профільна школа (10–12 роки навчання). «Найбільші метаморфози чекатимуть старшу школу, її перейменують у ліцей. Таким чином, гімназії та ліцеї стануть рівнями освіти, а не статусами окремих шкіл» [26]. Учні зможуть самі формувати «освітню траєкторію»: обрати профіль та частково – предмети для вивчення, зокрема з «мовно-літературної» освітньої галузі.

Практика проходить в складний час російсько-української війни, з одного боку, як і в світі в цілому, маємо «кризу нечитання», збільшується кількість байдужих до читання людей, з іншого боку, – українці мають «незадоволену потребу в літературному контенті» [2]. Для інформації: на другому році війни гравці вітчизняного книжкового ринку відмічають потужне зростання читацької зацікавленості українців, – деякі мережі книгарень за минулий рік збільшилися у півтора рази. За даними Книжкової палати України, наклади видань зросли за минулий рік на 77%, порівняно з 2022-м роком – до 20,5 млн

примірників. Кількість видань зросла на 40% – до 13,5 тис. Є думка, що відчутний поштовх ринку дало витіснення російської книги і зростання інтересу до всього українського [2]. Також розпорядженням уряду від 03.03.2023 р. за № 190-р «Про схвалення Стратегії розвитку читання на період до 2032 року» читання визначається «як життєва стратегія» [20].

Практиканти мають долучитися до прищеплення старшокласникам любові до книжки, привчати їх і себе до читання як «соціокультурної практики», що визначає якість життя, формує здатність постійно навчатися, самореалізовуватися; сприяє формуванню свідомості старшокласників, як успішних творців сьогодення, активних громадян України – країни європейської і «країни культури».

Починаючи із 9 класу, курс української літератури – систематичний, побудований на історико-літературній основі. Завершує предмет вивчення творчості сучасних українських письменників. У 10–11 класах продовжено реалізацію *тематично-хронологічного принципу*, системного вивчення, розпочатого в 9-му класі, за певними «знаковими темами, у хронологічній послідовності», для зацікавлення учнів «якісними художніми творами національного мистецтва», активізації морально-етичного потенціалу, також потенціалу ключових суспільно-ціннісних компетентностей, зміни «усталеного, певною мірою застарілого іміджу української літератури на цілісній карті світової літератури» через читання, аналіз, осмислення естетико-літературознавчих категорій, понять, залучення біографії письменника у найпоказовіших, найцікавіших фрагментах тощо [27]. Укладачі чинної програми щодо змісту навчального матеріалу в 10–11 класах застерігають: літературний курс старшої школи є системно-історичним, а не історико-літературним [28].

Завдання вчителя літератури – на прикладі кращих зразків художньої літератури, опанувати сутність мистецтва слова, формувати, збагачувати внутрішній світ молоді, позитивно впливати на свідомість, морально-етичні цінності, розвивати інтелектуальні, творчі здібності, естетичні смаки, самостійність мислення; здатність відрізнити якісний мистецький продукт від масового, проминального чи кон'юнктурного; робити громадянський вибір.

Одна із чинних *програм* з української літератури для 10–11 класів розроблена за суспільно-гуманітарним напрямом, *філологічним профілем* [28]. Несподіваним для студента-практиканта може стати заплановане у змісті програми вивчення мистецьких набутків представників «корінних народів України», зокрема кримсько-татарської літератури (Ісмаїл Гаспринський, Ервін Умеров), планування уроків ознайомлювального / оглядового читання з метою формування

«загального уявлення про твір як мистецький факт в історії української літератури і біографії автора», передбачені твори «за вибором» вчителя або учнів для «вироблення вмінь прочитання художніх текстів різних естетичних систем, жанрів, стилів тощо» [28]. Доцільно орієнтуватися на «визначальні критерії» добору літератури: «а) репрезентативність щодо певного напрямку, течії; б) естетична цінність; в) місце в мистецькій спадщині письменника та літературному процесі; г) відповідність віковим особливостям старшокласників» [28].

Виховуючи естетичне чуття школярів, не забуваємо, що наш час – постінформаційна реальність, якій притаманні стрімкі соціокультурні зміни, «кліпове» сприйняття подій, «агресивна візуальність навколишнього середовища тощо. Доцільним є використання в освітньому процесі інтерактивних форм (відповідних інтернет-ресурсів, мультимедіа, електронних книг, бібліотек, аудіозаписів), методів викладання предметів мовно-літературного спрямування, що мотивують інтерес учнів/учениць до читання, засвоєння літературних творів, уміння вступати в діалоги, аргументувати свою думку. Практикантові доречно скористатися додатками до програми профільного рівня [28], визначеними укладачами електронними ресурсами: 1) загальноосвітніми – покликання на електронні українські та європейські бібліотеки, освітні центри, портали, он-лайн журнали, мережеві об'єднання учасників навчально-виховного процесу, інтернет-портфоліо вчителів тощо; 2) для вчителя-філолога зокрема, – онлайн-словники, українські аудіокниги, методичні матеріали до уроків, олімпіад та конкурсів, календарне планування, матеріали до тематичної атестації, розробки уроків, online тести, довідники, кросворди, презентації; покликання на аудіо- та відеоматеріали з української літератури; в) інтернет-ресурси за окремими темами для 10 та 11 класів.

Визначені для текстуального вивчення твори рекомендовано опрацьовувати поглиблено, «шляхом повільного прочитання». Вибір методів, прийомів, технологій зумовлюють: специфіка навчання у старшій школі, вікові та індивідуальні особливості старшокласників, рівень їхнього літературного розвитку, життєвого, читацького досвіду [28]. «Алгоритм роботи учнів із текстом» передбачає етапи: «передчитання» (формулювання цілей – організація читання (вибір читацьких стратегій) – висловлення припущень щодо змісту твору та порушених проблем на основі розгляду назви, епіграфа, актуалізації суб'єктного досвіду й опорних знань); етап читання (первісне прочитання – рефлексія вражень – відтворення в уяві прочитаного – формулювання запитань до тексту (автора, героїв) – висловлення здогаду щодо авторського задуму – повторне прочитання –

інтерпретація (аналіз) тексту; етап «післячитання» (розгляд твору в контексті творчості різних авторів, епох, суміжних видів мистецтва – формулювання авторських і творення власних смислів – рефлексія й оцінювання результатів читання» [28].

З-поміж технологій, методів, прийомів організації навчання, читацької діяльності, компетентісно зорієнтованих завдань із врахуванням освіти «в інформаційну епоху»: перевернутий клас, робота з хмарними технологіями, створення проєктів, буктрейлерів, коміксів, постерів, буклетів, логотипів, комп'ютерних презентацій, портфоліо, навчальні ігри, дебати, моделювання індивідуальної навчальної програми, програми «Читання і письмо для розвитку критичного мислення» тощо.

Окремі тематичні розділи й підрозділи у програмі 10 класу *рівня стандарту*: «Реалістична українська проза», «Театр корифеїв», «Титан духу і думки», «Модерна українська проза», «Образне слово поетичного модернізму». 11 клас: «Розстріляне відродження» («Літературний авангард», «Поетичне самовираження», «Київські неокласики», «Прозове розмаїття», «Модерна драматургія»), «Перлини західноукраїнської літератури», «Під чужим небом», «Воєнне лихоліття», «Літературне шістдесятництво», «Митець і суспільство», «Стоїчна українська поезія», «Сучасна українська література» [27] тощо репрезентують знакові, водночас доступні для сприймання старшокласниками художні твори, потенційно для них цікаві, актуальні для сучасного життя.

Рубрика «Зміст навчального матеріалу» – це вступні тези до розділу (підрозділу), коротка характеристика творчості письменника, анотації до творів із врахуванням сучасних літературознавчих оцінок, необхідні для предметного розгляду текстів теоретичні поняття та ін. – є рекомендаційними, які не слід сприймати догматично. Укладачі програм не вимагають дійти єдиного висновку щодо прочитання тексту; навчальний матеріал доцільно пояснювати, щоб учні вчитися самостійно мислити, аналізувати, оцінювати, порівнювати, зіставляти з сучасним життям, власним досвідом тощо.

У «Методичних рекомендаціях щодо викладання української мови і літератури, зарубіжної літератури для 5–6 та 7–11 класів у закладах загальної середньої освіти у 2023/2024 навчальному році» [9] наголошено, що вчитель не має допустити шаблонного прочитання художнього твору, але надає можливість учневі/учениці творчо мислити, сприймати твір цілісно, аналізувати, використовувати й оцінювати текст задля досягнення певних цілей, розширення знань і читацького потенціалу.

На уроках української літератури вчитель особливу увагу повинен звертати на формування в учнів соціальної та громадянської *компетентностей* через наведення прикладів із художніх творів, де герої займають активну громадянську позицію; через діалогічну взаємодію з текстом, автором, героями; спілкування з ровесниками.

Формування в учнів/учениць предметних і ключових компетентностей має відбуватися в єдиній системі використання діалогічних, групових та інтерактивних форм організації освітньої діяльності учнів/учениць

Вчителів літератури, який реалізує сучасні концепції навчання, слід «змінити функції та вимоги до уроку літератури» для «формування всебічно та гармонійно розвинутої особистості /.../ духовного світу учня/учениці» [9], сприяння самоактуалізації та самореалізації старшокласників.

Особливістю «сучасного уроку літератури» є: змістовність, наукова обґрунтованість, особистісна значущість для учнів, «оскільки література – це наука і мистецтво, що впливає на формування духовного світу людини, ставить акцент на смислових та світоглядних аспектах, є дієвим засобом різнобічного розвитку особистості учнів/учениць, формування в них ключових компетенцій» [9]. Крім традиційних, практикант може проводити «нестандартні» уроки, спрямовані на активізацію емоційно-мотиваційної сфери учнів, розвиток творчого мислення, вироблення мотивації навчально-пізнавальної та майбутньої професійної діяльності.

Відповідно до чинних навчальних програм, розміщених на офіційному вебсайті МОН за покликанням [10], курс української літератури рівня стандарту і в 10, і в 11 класах передбачає *щотижнево* – 2 год, зокрема на текстувальне вивчення. Курс української літератури профільного рівня у 10 та 11 класах передбачає *щотижнево* – 4 год. Розвиток мовлення – 4 год. (за програмами рівня стандарту та профільного, по 2 год щосеместру, з яких – одного уроку усного, другого – письмового), позакласне читання – 2 год. для рівня стандарту, 4 год - для профільного.

Доцільно звернути увагу на списки *творів для самостійного читання* у програмах. Наприклад, із сучасної літератури за філологічним профілем 11-класникам рекомендовано читати твори: Євгенії Кононенко («Імітація», «Ностальгія», оповідання), Галини Пагутяк («Слуга з Доброміля», «Королівство», «Урізька готика», «Магнат», «Сентиментальні мандрівки Галичиною»), Оксани Забужко (Поезії, «Дівчатка», «Інопланетянка»), Євгена Пашковського

(«Щоденний жезл»), Степана Процюка («Інфекція», «Десятий рядок», «Під крилами великої Матері»), Юрія Іздрика («Воццек») [28].

Основний курс доповнюють уроки *літератури рідного краю*. Відповідно до «Методичних рекомендацій щодо викладання української мови і літератури, зарубіжної літератури для 5–6 та 7–11 класів у закладах загальної середньої освіти у 2023/2024 навчальному році» [9], – рекомендована кількість уроків літератури рідного краю у 10–11 класах – 2 год/рік (рівень стандарту) та 4 год/рік (профільний рівень). Рекомендовані теми уроків літератури рідного краю (Рівненщина) у 2023 р. є на сайті Рівненського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти [21].

Навчальна та методична література з української літератури, рекомендована МОН, зазначена в «Переліку навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників», рекомендованих Міністерством освіти і науки [15].

Із української літератури для старшої школи рекомендовано як основні *підручники*:

– для 10 класу (рівень стандарту): О. Борзенка та ін.; О. Слоньовської та ін.; Л. Коваленко та ін.; А. Фасолі та ін., О. Авраменка та ін.;

– для профільного рівня: В. Пахаренка; О. Борзенка та ін.; О. Слоньовської та ін.;

для 11 класу (рівень стандарту): О. Борзенка та ін.; О. Слоньовської та ін.; Л. Коваленко та ін.; А. Фасолі та ін., О. Авраменка та ін.

– для профільного рівня: О. Борзенка та ін.; О. Слоньовської та ін.

Практиканти, зокрема на це спрямовані нижчеподані індивідуальні завдання, повинні вміти самостійно розробити *методичне забезпечення* до уроків: «Українська література. Робочий зошит для __ класу», «Українська література. Зошит із друкованою основою за програмою __», «Навчаємося разом. Зошит із друкованою основою», «Українська література. Хрестоматія», «Українська література. Контрольні тестові завдання», навчально-методичний посібник «Дорожня карта вчителя мовно-літературної галузі», навчальний посібник «Діагностувальні роботи з української літератури. Завдання для контрольного оцінювання. __ клас. Робочий зошит», навчальний посібник «Діагностувальні роботи з української літератури. Завдання для формуального та поточного оцінювання. __ клас. Робочий зошит», «Українська література. __ клас. Контроль результатів навчання», «Тест-контроль. Українська література. __ клас. Зошит для самостійних і контрольних робіт. Рівень стандарту», «Зошит для контрольних робіт», «Зошит моїх досягнень. Українська література. __ клас», «Комплект карток із української літератури. Для

використання на уроках в 11 класі і підготовки до ЗНО», «Зошит для робіт та підготовки до ЗНО на уроках української літератури в 11 класі. Розстріляне відродження» (Перлини західноукраїнської літератури. Під чужим небом. Воєнне лихоліття тощо), «Українська мова та література. Довідник. Завдання в тестовій формі», «Українська мова та література. Власні висловлювання. Підготовка до ЗНО», «Українська література. Мініконспекти для підготовки до ЗНО», «Українська література. Хрестоматія для підготовки до ЗНО», «Українська література. Інтерактивна хрестоматія. Підготовка до ЗНО», «Українська література. Збірник тестових завдань для підготовки до ДПА та ЗНО 2024», «Методичні матеріали до уроків української літератури (з мультимедійним додатком)» і т.п.

Для старшокласників передбачені *контрольні роботи* (3/3 – для рівня стандарту, 4/4 – для профільного), проводяться у формах контрольного класного твору або виконання інших завдань (тестів, відповідей на запитання). Щоб розвивати самостійне творче мислення учнів, доцільні класні твори у формах: есе, мінітвори щодо розкриття певної проблеми, образу програмового тексту та ін.

Якщо студента-практиканта залучатимуть до *перевірки зошитів* (за програмами рівня стандарту та профільного, 4 – I семестр, 5 – II семестр), оцінюючи, враховуємо наявність різних видів робіт; грамотність, охайність, правильне оформлення (орфографічний режим). Для оцінки за ведення зошита з української літератури щомісяця відводиться окрема колонка в журналі, враховується як поточна, поряд із найближчою тематичною. У разі відсутності учня на уроках упродовж місяця в колонці за ведення зошита зазначається н/о (нема оцінки) [9].

Інформацію щодо *оцінювання* навчальних досягнень учнів/учениць 7–11 класів та методичних рекомендацій зазначено в «Дорожній карті вчителя мовно-літературної галузі: інструментарії оцінювання (для 5–6 та 7–11 класів закладів загальної середньої освіти)» за редакцією Т. Гнаткович, О. Котусенко, О. Опачко [9].

Важливою для організації ефективного навчання є проведення *позакласної діяльності*: долучення до роботи шкільних літературних гуртків, факультативів, театру, радіо, газети, проведення тижнів літератури, наукових ярмарків, концертів тощо. Проведення, участь, розроблення сценарію фахового заходу зараховують практиканту у загальний бал за практику.

Індивідуальні завдання студентам-практикантам із української літератури

Одним із видів діяльності студента-практиканта є *індивідуальна робота*, яка сприятиме кращій підготовці до самостійної педагогічної праці зі спеціальності; може проводитися на підготовчому етапі практики або у навчанні методичних дисциплін «Література в системі освіти», «Методика профільного навчання української мови і літератури». Зміст завдань стосується творчого використання на практиці знань з теоретичних, історико-літературних, методичних курсів вищої школи; аналізу процесу навчання й виховання, документації ліцею з організації освітнього процесу (мовно-літературна галузь), практичного досвіду вчителів-предметників; моделювання календарно-тематичних планів, уроків, занять елективних курсів, сценаріїв літературних заходів; підготовки дидактичного матеріалу; літературного розвитку, оцінювання навчальних досягнень учнів із літератури як способу покращити їх ефективність тощо. Також пропозиції (включаючи узагальнення з анкетування, обговорення із учнями, вчителями, батьками), щодо покращення організації й проведення практики у ЗВО. Індивідуальні завдання – за вибором студента.

1. Як ви будете працювати над завданням укладачів чинної програми - змінювати «усталений, певною мірою *застарілий імідж української літератури* на цілісній карті світової літератури» [27] (на прикладі одного автора)?

2. Чи погоджуєтеся з висновком освітнього омбудсмена: «На жаль, багаторічна система шкільної освіти наповнює голови учнів великою кількістю фактів, понять, другорядною інформацією, яка не дозволяє учням отримати цілісну картину світу. В результаті учні вивчають все й одразу, витрачають на це багато часу, а ефективності від такого навчання мало. Така ж ситуація і з освітою старшокласників. Навчальний план для учнів 10–11 класів *перенасичений предметами* – вони вивчають понад двадцять предметів замість того, щоб зосередитися на тому, що їм подобається, чим планують займатися у житті, до чого мають хист» [26]? Як під час практики ви підвищуватимете мотивацію учнів до навчання, допомагатимете свідомо обрати старшокласнику для себе професію (галузь освіти)?

3. Що ви зробите, щоб вже працювати на *результат реформованої НУШ* – щасливі випускники, які свідомо роблять свій вибір на користь майбутньої вищої освіти та професії. Як розділення предметів, можливість обрати рівень навантаження, позакласні активності допомагатиме в досягненні цього?

4. Уявіть, що ви навчаєте в *постшколі (Efterskole) в Данії*. Складіть програму, як допомогти учневі обрати профіль навчання. Розробіть завдання для учня, знаючи, що найцінніше в освіті – креативність, ініціатива та вміння фільтрувати інформацію. Для довідки: в Данії у 8-му класі учнів розподіляють по профілях. Однак, якщо дитина не готова обрати профіль, є ще один рік постшколи (Efterskole), під час якого вчителі максимально приділяють час творчим здібностям.

5. Якби ви працювали *Нідерландах*, в системі *stress-free schooling*, в якій діти вважаються найщасливішими (до речі, до школи їх готують з чотирьох років, до дванадцяти – не ставлять оцінок, не проводять тестів. Потім вони складають профорієнтаційний тест за здібностями та уподобаннями, після чого обирають навчання за одним із трьох напрямів: VMBO – найпростіший рівень навчання, HAVO – середній рівень, VWO – складний рівень. Усі визначаються, яку професію та коледж надалі можуть отримати). Розробіть профорієнтаційний тест за здібностями та уподобаннями із української літератури.

6. Підготуйте сценарій *актуального заходу* з літератури. Сплануйте проведення позакласної діяльності в своєму класі у II семестрі

7. На прикладі програмових творів Павла Тичини (10 кл., філологічний профіль): «Арфами, арфами...», «О панно Інно...», «Ви знаєте, як липа шелестить...», «Пастелі», «Пам'яті тридцяти», Симфонія «Сковорода» покажіть «вибудовування» навчально-виховного процесу на уроці української літератури на засадах *діалогічності* («Учитель присутній у класі як читач. Його головна місія – допомогти учням налагодити діалог із текстом і поміж собою» [28]).

8. Почніть один із уроків із вивчення роману Богдана Лепкого «Мотря» (10 кл., філологічний профіль) з «відправної точки» - *актуалізація суб'єктного досвіду учня*, його ставлення до порушених автором проблем; формуючи зокрема «громадянську компетентність –

аргументовано і грамотно висловлювати власну думку щодо /.../ ролі української мови як ключового чинника творення нації і держави» [27].

9. Змодельуйте один із 4 *уроків* (10 кл., філологічний профіль) за романом Богдана Лепкого «Мотря», структурувавши (за рекомендацією укладачів програми [28]) на «*етапи*»: «мотиваційний (підетапи з'ясування/забезпечення емоційної готовності, актуалізації суб'єктного досвіду й опорних знань), цілевизначення і планування, опрацювання навчального матеріалу, рефлексійно-оцінювальний (рефлексія й оцінювання результату і процесу діяльності та пов'язаних із нею емоцій і почуттів» [28].

10. Укладіть перелік *електронних ресурсів* до теми «Шістдесятництво як суспільне і мистецьке явище» рівня стандарту та профільного. У чинній програмі філологічного профілю [28] визначено для самостійного (позакласного) читання: Іван Нечуй-Левицький («Гетьман Іван Виговський»), Іван Франко («Мойсей», «Перехресні стежки»), Іван Карпенко-Карий («Хазяїн», «Сава Чалий»), Михайло Коцюбинський («Що записано в книгу життя»), Ольга Кобилянська («Земля», «Людина», «Царівна»). Ви погодитесь із таким переліком чи запропонуєте альтернативний?

11. Як ви будете формувати *ціннісно-сміслові ставлення* (особистісна складова) на уроках? Оберіть одне із завдань: «Учень / учениця: *розмірковує* про 1) глобальні проблеми екології світу, природи і роль людини в ньому, про уміння творити добро, любов і милосердя; 2) потребу духовної єдності, довіри, відданості – всього, що несе справжня любов і ненависті до рабського духу, героїзму самопожертви, що постає з любові до людини, людей; одвічну моральну проблему страху перед вільним словом і думкою; 3) особливості світосприйняття українців, національний характер, народну мораль і етику; 4) важливість культурної самоідентифікації для успішної адаптації в сучасному інформаційному глобалізованому світі; 5) зв'язок внутрішньої свободи митця з процесом його творчості; *усвідомлює*, що 1) життєва позиція кожної людини впливає на загальний стан життя суспільства; 2) компромісні рішення можуть призводити до негативних наслідків; 3) нищення історичної пам'яті, несправедливість і жорстокість суспільства, яке нехтує всіма нормами моралі, породжує моральних калік – «пропащу силу»; 4) мистецтво є засобом саморозкриття особистості, віддушиною для духовних сил; 5) поезія і проза

змінюються і перевтілюється, набувають нового звучання й несподіваних відтінків; *рекомендує* 1) вподобаний твір, обґрунтовуючи своє ставлення до нього; *самовиражається* 1) через особистісний досвід у сприйманні літератури як мистецтва слова» [28].

12. Як під час практики ви скористаєтеся інформацією: у 2023 році відбулося «*потужне зростання читацької зацікавленості українців*», наклади видань зросли на 77%, «відчутний поштовх ринку дало витіснення російської книги і зростання інтересу до всього українського» [2].

13. За зразком структури програми рівня стандарту (10 клас, II семестр) [27] уточніть очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів, зміст навчального матеріалу уроків *літератури рідного краю* у 2023 р. у 10 або 11 класі, відповідно до рекомендацій, розміщених на сайті Рівненського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти [21]

Кільк. год.	Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу
2	<p><u>Предметні компетентності</u> <i>Учень / учениця:</i> знає основне про творчу біографію М. Вороного, маніфест символістів; розуміє природу символу в поезіях; характеризує специфіку символістської дійсності; аналізує основні мотиви у віршах М. Вороного; висловлює власну думку про природу й мистецтво; визначає жанр твору, ключові риси символістської поетики; пояснює смислову і настроєву значущість зорових, кольорових, тактильних образів.</p> <p><u>Ключові компетентності</u> <i>Учень / учениця:</i> знаходить потрібну інформацію; творчо використовує довідкові матеріали, словники для поглиблення знань про символізм у літературі й мистецтві; сприймає і розуміє естетику образного слова, його значення для розвитку естетичного смаку, естетичної розвиненості людини. Вивчає напам'ять: «Блакитна Панна».</p>	<p>Микола Вороний «Блакитна Панна», «Інфанта» Коротко про життя і творчість, багатогранну діяльність митця. М. Вороний – ідеолог модернізації української літератури. Естетична програма митця, націленість на модерністські течії в новій літературі. Його творчість – перша декларація ідей і форм символізму. Єдність краси природи і мистецтва, образотворчі засоби в поезії («Блакитна Панна»). Узагальнено-ідеалізований жіночий образ як сюжетний центр символістського твору. Мотив самотності людини. Згадка про революцію як данина естетиці доби соціальних перетворень («Інфанта»).</p> <p>ТЛ: символізм. МЗ: розвиток культури, мистецтва наприкінці ХІХ – на поч. ХХ ст. (<i>історія</i>); навички ІТ (<i>інформатика</i>).</p>

	<p>НЛ-1,2 Емоційно-ціннісне ставлення <i>Поцінування краси поетичного слова, його здатності об'єднувати людей роздумами над вічними проблемами життя.</i></p>	<p>МК: вплив французького й російського символізмів на творчість М.Вороного. «Портрет Миколи Вороного» М.Жука. «Рай», «Соната» М.Чюрльоніса.</p>
1	<p>Предметні компетентності <i>Учень / учениця:</i> _____</p> <p>Ключові компетентності <i>Учень / учениця:</i> _____</p> <p>Вивчас напам'ять: _____</p> <p>НЛ- _____</p> <p>Емоційно-ціннісне ставлення _____</p>	<p>Вікторія Дикобраз _____ Валентина Люліч _____ Тата Рівна _____</p> <p>Постмодернізм крізь призму творів рівненських поетів _____</p> <p>ТЛ: постмодернізм МЗ: _____</p> <p>МК: _____</p>
1	<p>Предметні компетентності <i>Учень / учениця:</i> _____</p> <p>Ключові компетентності <i>Учень / учениця:</i> _____</p> <p>Вивчас напам'ять: _____</p> <p>НЛ- _____</p> <p>Емоційно-ціннісне ставлення _____</p>	<p>Макс Кідрук «Не озирайся і мовчи»</p> <p>Проблема булінгу та неприйняття в _____ романі</p> <p>_____</p> <p>ТЛ: _____ МЗ: _____</p> <p>МК: _____</p>
1	<p>Предметні компетентності <i>Учень / учениця:</i> _____</p> <p>Ключові компетентності <i>Учень / учениця:</i> _____</p> <p>Вивчас напам'ять: _____</p> <p>НЛ- _____</p> <p>Емоційно-ціннісне ставлення _____</p>	<p>Сергій Гридін «І паралельні перетинаються»</p> <p>Підліткове самогубство та вплив на свідомість підлітків «груп смерті» у творі.</p> <p>_____</p> <p>ТЛ: _____ МЗ: _____</p> <p>МК: _____</p>

14. Підготуйте методичне забезпечення уроків літератури рідного краю у 2023 р. в 11 класі (відповідно до рекомендацій, розміщених на сайті Рівненського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти [21]:

1. Етноавангардизм соціальної лірики. Революційне бачення аспектів сучасного життя крізь призму поліської онтології автентизму в поезіях Ірини Баковецької.
2. Сутність життєвого вибору людини в новелі Петра Велесика «Дівчина в нуаровому платті»

15. Уточніть, яка кількість годин щороку відводиться на уроки літератури рідного краю в ЗСО. Чому за рекомендаціями на сайті Рівненського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти [21] у 10 класі – три теми, в 11 – дві? Чи враховано укладачами нижченаведені дані таблиці «Обов'язкова кількість видів контролю з української літератури в 10-11 класах» із «Методичних рекомендацій щодо викладання української мови і літератури, зарубіжної літератури для 5–6 та 7–11 класів у закладах загальної середньої освіти у 2023/2024 навчальному році» [9]?

Обов'язкова кількість видів контролю з української літератури в 10-11 класах

Семестри	10-11 класи		10-11 класи	
	I	II	I	II
Рівні	Стандарту		Профільний	
Література рідного краю	1	1	2	2

Основний курс доповнюють уроки літератури рідного краю, що сприяють усебічному розвитку, духовному збагаченню, утвердженню гуманістичного світогляду особистості, національних і загальнолюдських цінностей. Звертаємо увагу на рекомендовану кількість уроків літератури рідного краю: 5–9 класи – 4 год/рік; 10–11 класи – 2 год/рік (рівень стандарту) та 4 год/рік (профільний рівень) [9]

16. Чи погоджуєтесь із рекомендаціями фахівців (теми уроків літератури рідного краю у 2023 р. [21] для 9 класу: 1. Макс Кідрук. «Мексиканські хроніки». Історія про зухвалу та абсурдну Мрію, яка, зрештою, здійснилася. 2. Вірші про Тараса Григоровича Шевченка від поетів Рівненщини: «На іменини Тараса Шевченка» (Любов Пшенична), «Розкову оголені слова» (Богдан Столярчук), «Офорт 1860 року» (Микола Тимчак), «Пам'яті Шевченка» (Сергій Рачинець), «Міг би жити спокійно і мирно» (Вікторія Климентовська), «А в нього були очі сині»

(Грицько Чубай), «Думи в казематі» (Олександр Богачук), «Автопортрет зі свічкою» (Лідія Рибенко), «Кобзар на Волині» (Любов Пшенична).

17. Запропонуйте теми уроків літератури рідного краю в старшій школі ЗЗСО (рівень стандарту та профільний)

18. Як ви проведете 70 урок в 10 (11) класі типу «узагальнення та систематизації вивченого» за запропонованою вчителем темою: «Бесіда про вивчені твори української літератури. Обмін думками про знакові для свого часу твори, актуальних нині» [30]

19. Як ви розумієте «застереження» укладачів чинної програми щодо змісту навчального матеріалу в 10–11: літературний курс старшої школи є *системно-історичним*, а не історико-літературним [28]?

20. Ознайомтеся із нижчеподаними вимогами програми щодо вивчення творчості Ольги Кобилянської в 10 класі та визначеними вчителем темами (з інтернет-публікації [30]). Запропонуйте свій варіант *календарно-тематичного планування*

К-ть год.	Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів (за чинною програмою рівня стандарту)	Зміст навчального матеріалу (за чинною програмою рівня стандарту)	Календарно-тематичне планування (за інтернет-публікацією [30])
4	<p><u>Предметні компетентності</u> <i>Учень / учениця:</i> знає основні віхи життєвого і творчого шляху О.Кобилянської; дає загальну характеристику творчості письменниці; аналізує новели, зосереджуючи увагу на створенні образів нових жінок-інтелектуалок; характеризує образи в їхньому порівнянні.</p> <p><u>Ключові компетентності</u> <i>Учень / учениця:</i> логічно висловлює власні думки, дає оцінку героїням, використовуючи навички</p>	<p>Ольга Кобилянська «Impromptu phantasie», «Valse melancholique» Життя і творчість. Формування світогляду письменниці (вплив європейської культури, українського феміністичного руху). Її проза – зразок раннього українського модернізму. Жанрові особливості, провідні теми та ідеї. Краса вільної душі, аристократизм духу як провідні мотиви новел «Impromptu phantasie», «Valse melancholique». Автобіографізм «Impromptu phantasie»</p>	<p>1.Ольга Кобилянська. Життя і творчість. Формування світогляду письменниці (вплив європейської культури, українського феміністичного руху). Її проза — зразок раннього українського модернізму. Жанрові особливості, провідні теми та ідеї 2. Краса вільної душі, аристократизм духу як провідні мотиви новел</p>

	<p>критичного мислення; виявляє лідерські якості за аналогією до героїнь художніх творів, бере на себе відповідальність за прийняття рішення; уміє визначати ситуації, у яких людина потребує підтримки, володіє засобами їх надання; на прикладі головних героїв твору шукає оптимальні шляхи вирішення життєвих проблем; висловлює власні власні враження із впливом його музики на героїв.</p> <p>НЛ - 2, 3, 4 Емоційно-ціннісне ставлення <i>Усвідомлення рівності жінок і чоловіків у всіх сферах суспільного життя як необхідна умова розв'язання актуальних політичних, соціально-культурних та психологічних проблем.</i></p>	<p>(«Фантазія-експромт»). Становлення особистості, цілеспрямованої й цілісної натури. Образ ліричної героїні новели-роздуму. Образи нових жінок-інтелектуалок: талановитої піаністки Софії, аристократичної Марти, пристрасної і вольової художниці Ганнусі у «Valse melancolique» («Меланхолійний вальс»). Роль образу мелодії вальсу у відтворенні внутрішнього світу героїнь. Глибокий психологізм твору як новаторство О. Кобилянської. МЗ: феміністичний рух наприкінці XIX ст. (<i>історія</i>), особливості мовлення персонажів (<i>українська мова</i>). МК: «Музика» О.Новаківського; фортепіанні твори Ф.Шопена.</p>	<p>«Impromtu phantasie», «Valsemelancolique». Автобіографізм «Impromtuphantasie» («Фантазія-експромт»). Становлення особистості, цілеспрямованої й цілісної натури. Образ ліричної героїні новели-роздуму 3-4. Образи нових жінок-інтелектуалок: талановитої піаністки Софії, аристократичної Марти, пристрасної і вольової художниці Ганнусі у «Valse melancolique» («Меланхолійний вальс»). Роль образу мелодії вальсу у відтворенні внутрішнього світу героїнь. Глибокий психологізм твору як новаторство О.Кобилянської</p>
--	--	---	---

21. Чи правильно в інтернет-публікації календарно-тематичного планування в 10 класі, II семестрі [30] (нижчеподана) визначено уроки РМ та контрольні?

№ з/п	Дата	Тема уроку	Примітки
40		Урок розвитку комунікативних умінь № 3 Усне переказування найбільш разючих епізодів із повісті з аргументацією свого вибору	
41		Контрольна робота № 4 за творчістю М. Коцюбинського. Контрольний твір	
52		Контрольна робота № 5 за творчістю О. Кобилянської, В. Стефаника, В. Винниченка. Тестування	

61		Урок розвитку комунікативних умінь № 4 Письмовий твір за творчістю Лесі Українки	
68		Контрольна робота № 6 за творчістю Лесі Українки, М.Вороного, Олександра Олеся. Тестування [30]	

Чи актуальним воно є для сучасного вчителя. Зіставте із нижчезазначеними даними таблиці «Обов'язкова кількість **видів контролю** з української літератури в 10-11 класах» та коментарями із «Методичних рекомендацій щодо викладання української мови і літератури /.../ у 2023/2024 н. р.» [9]

Обов'язкова кількість видів контролю з української літератури в 10-11 класах

Семестри	10-11 класи		10-11 класи	
	I	II	I	II
Рівні	Стандарту		Профільний	
Контрольні роботи у формі:	3	3	4	4
контрольного класного твору***;	1	1	1	1
виконання інших завдань (тестів, відповідей на запитання)	2	2	3	3
Уроки розвитку мовлення*	2 (у+п)	2 (у+п)	2 (у+п)	2 (у+п)

*****Контрольні класні твори** пропонуємо давати у формі есе, мінітворів щодо розкриття певної проблеми чи образу програмового тексту тощо. Це розвиватиме самостійне творче мислення учнів і дасть їм можливість виконати роботу протягом одного уроку.

«Можливі **види** контрольних робіт із розвитку мовлення: складання оповідання (казки) за прислів'ям; добір прислів'їв, крилатих виразів, фразеологічних зворотів, що виражають головну ідею твору; введення власних описів в інтер'єр, портрет, пейзаж у представленому творі; усний переказ оповідання, епізоду твору; твір-характеристика персонажа; написання асоціативного етюду, викликаного певним художнім образом; написання вітального слова на честь літературного героя, автора тощо; твір-опис за картиною; складання тез літературно-критичної статті (параграфу підручника); підготовка проекту (з можливим використанням мультимедійних технологій) – індивідуального чи колективного – з метою представлення життєвого і творчого шляху, естетичних уподобань письменника тощо; складання анкети головного героя, цитатних характеристик, конспекту, рецензії, анотації; написання реферату; ідейно-художній аналіз поетичного чи прозового твору; написання листа авторові улюбленої книжки; інсценізація твору (конкурс на кращу інсценізацію уривка твору),

підготовка рекламних роликів та літературних білбордів, буктрейлерів та презентацій, колажів та летбуків, пазлів і ментальних карт, ілюстрацій та коміксів; створення віртуальних сторінок письменників у соціальних мережах, акаунтів літературних персонажів, листів-звернень, відеолистів тощо.

Рекомендуємо **оцінку** за письмовий вид роботи виставляти всім учням, за усний – кількості учнів, які відповідали протягом уроку» [9].

22. Ознайомтеся із представленим в інтернеті варіантом «Орієнтовного календарно-тематичного планування уроків української літератури в 10 класі» (нижчеподане) [29]. А як ви сплануєте вивчення творчості Лесі Українки?

№ з/п	Дата	Тема уроку	Примітки
54		Леся Українка (Лариса Косач). Життєвий і творчий шлях. Драматична спадщина. Роль родини, культурного оточення й самоосвіти у формуванні світобачення письменниці. Збірка поезій «На крилах пісень», її висока оцінка І. Франком. Основні цикли поезій. Неоромантизм як основа естетичної позиції Лесі Українки	Теорія літератури: неоромантизм
55		«Contra spem spero!» як світоглядна декларація сильної, вольової особистості. Символічність, романтичні образи, образотворчий прийом контрасту. Призначення поета й поезії, мужність ліричної героїні, автобіографічні мотиви («Слово, чому ти не твердая криця...»)	Напам'ять «Contra spem spero!»
56		Відданість своїм мріям, наполегливе прагнення до мети («Мріє, не зрадь»). Зображення повені людських почуттів у вірші «Стояла я і слухала весну...»	
57		Драма-феєрія «Лісова пісня». Фольклорно-міфологічна основа. Символічність образів Мавки і дядька Лева — уособлення духовності і краси. Почуття кохання Мавки й Лукаша як розквіт творчих сил людини	Теорія літератури: драма-феєрія
58		Мати Лукаша й Килина — антиподи головній героїні Мавці. Симбіоз високої духовності і буденного прагматизму в образі Лукаша	
59		Природа і людина у творі. Неоромантичне ствердження духовної сутності людини, її творчих можливостей. Конфлікт між буденним життям і високими пориваннями особистості, дійсністю і мрією. Художні особливості драми-феєрії. Виразне читання №2 поезії	

60		Урок позакласного читання № 2 Леся Українка «Бояриня»	
61		Урок розвитку комунікативних умінь № 4 Письмовий твір за творчістю Лесі Українки	

Змоделюйте урок 61 – розвитку комунікативних умінь, письмовий твір за творчістю Лесі Українки.

23. Оскільки світ і Україна охоплені «кризою нечитання», щороку збільшується кількість байдужих до читання людей, з іншого боку, – в суспільстві є величезний *запит на український освітній контент*, цінними є ідеї, ініціативи тих, хто спромігся «підірвати літературну тусовку», створити медіатексти, про які говорять: «*/.../* є на чому підліткам вчити українську літературу!», як-от «від гурту МУР», «бунтарів з ідеалами» [1].

«Герої» історій – Павло Тичина, Лесь Курбас, Михайль Семенко, Микола Хвильовий та ін. – програмові автори в 11 класі; ознайомтеся із вищезгаданим проєктом, поділіться своїм враженням. Відгуки є не лише позитивні, захоплені («Геніально!», «Качає!», «Пронизливо!»), також негативні: «Криндж!», «Недосконалі рими!», «Надривна експресія!» (чому хейт, дизлайки були переважно з середовища літераторів?). У чому секрет сотнітисячних переглядів на YouTube у час російсько-української війни історій про українських поетів-жертв Сталінського терору?

Яка роль озвучування/розповідей відомими медійними особами України (Жадан, Кравець, NAZVA, Хейтспіч, Янович та ін.)? Кого би ви обрали хедлайнерами свого літпроєкту (хедлайнер - людина, яка найбільше привертає увагу на певному заході: вистава, концерт, фестиваль тощо). Мета вашого літературного проєкту – «*/.../* люди вже стільки часу обговорюють літературу й форму подачі цієї літератури, а не те, у що була одягнена якась зірка чи що зробив черговий депутат» [1], – чи інша?

Які «форми подачі літератури» нові та традиційні (застарілі) використовують вчителі вашої бази практики?

Як по-вашому, справді наші сучасники, українці доби російсько-української війни, мають «незадоволену потребу в літературному контенті» [1]? Поділіться міркуваннями, як «незайняту нішу» – «величезний запит» нашого суспільства доби російсько-української війни на український освітній контент – використати «як зброю»?

Що ви думаєте про «одкровення» членкині вищезгаданої команди МУР: «*/.../* у більшості з нас, певно, є історія про те, як *викладачі української літератури відбили бажання вчити українську літературу*» [1]?

Чи готові ви цитувати старшокласникам тексти із *нецензурною лексикою*? Що думаєте про «чутливість» українців щодо подібного «модерного» викладу літературного матеріалу. Ось одна із версій: табу на нецензурну лексику «триває ще з часів виходу «Польових досліджень з українського сексу» Оксани Забужко /.../ Якщо доросла людина слухає сорок хвилин альбому, де йдеться про все, що відбувається з Тичиною, і найбільше її чіпляє «бі бо бу я поезію є*у», це говорить лише про людину та її обмеженість. Святенники, які не розуміються на літературі, які не читали Семенка, якраз і думають: як можна так розповідати про нього? /.../ Юрій Іздрик взагалі фотографувався в ню календарі й отримував шквал критики від галичан /.../ Семенко сам часом пише відверту порнографію. І як інакше про це розповідати? /.../ На всю цю критику в нас є відповідь /.../: «критики хай дивляться, кахикають у паніці». «Захистом» від більшості, які критикують, не читавши художні тексти, є начитаність і бажання/здатність, діяти, кидати виклик, як той же Семенко, який «творив, що хотів, рвав всі шаблони» [1]?

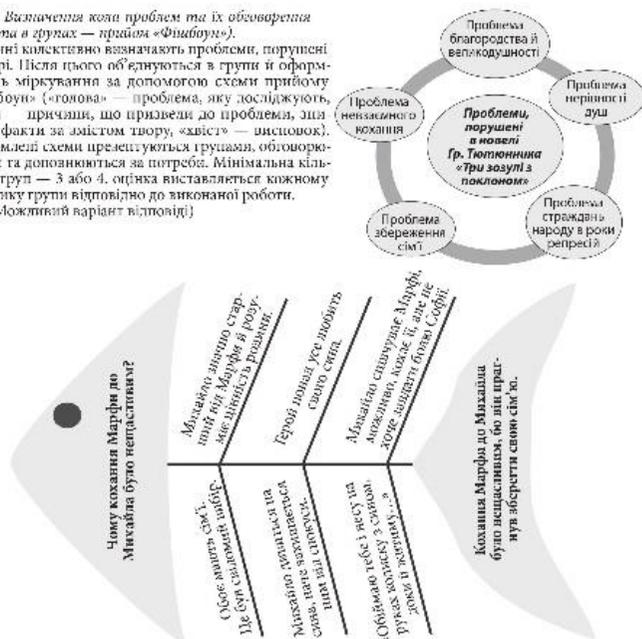
24. Уявіть, що навчаєте в старшій школі у 2027 р. (початок реформи, з метою – не лише надавати знання, але й допомогти старшокласникам обрати напрям подальшої освіти. Для цього планується введення додаткових тестів та співбесід). Розробіть орієнтовні завдання.

25. Проаналізуйте комплект «Українська література: книга для вчителя. 11 клас, I та II семестр (рівень стандарту)» Тетяни Чершеневської [33] або подібний для старшої школи в аспектах: чи відповідають «детальні розробки» уроків української літератури чинній «оновленій» програмі; як втілюють тенденції, закладені в концепції реформування середньої освіти «Нова українська школа», фундаментальні методичні принципи; чи сприяють творчому підходу до розкриття пов'язаних із літературним життям України ХХ ст. тем. Чи викладено матеріал різноманітно, креативно, щоб сприяти додатковому зацікавленню одинадятикласників, обміну думками щодо прочитаного, духовному збагаченню, формуванню предметних та ключових компетентностей. Виконайте запропоновані авторкою завдання [33, с. 61, 95]:

4. Визначити кожна проблему та їх обговорення (робота в групах — прийом «Фішбоун»).

Учні колективно визначають проблеми, порушені у творі. Після цього об'єднуються в групи й оформлюють міркування за допомогою схеми прийому «Фішбоун» («голова» — проблема, яку досліджують, дора — причини, що призвели до проблеми, шпалду — факти за змістом твору, «хвіст» — висновок). Оформлені схеми презентуються групами, обговорюються та доповнюються за потреби. Мінімальна кількість груп — 3 або 4, оцінка виставляється кожному учаснику групи відповідно до виконаної роботи.

(Можливий варіант відповіді)

V. Осмислення знань учнями.

Написання есе за цитатою Ір. Тютюнника «Так я ж написав тільки напівправду життя — і мене викидають із літератури. А жабі ж написав усю правду, то що — мене жабі перебив!» (жабі — до 10 речень).

VI. Підсумок уроку.

Зачитування та обговорення учнівських есе.

VII. Повідомлення домашнього завдання.

- Опрацювати статтю за підручником (відповідно до теми уроку), аналізувати новелу Ір. Тютюнника «Три возузи з поклоном».
- Підготувати повідомлення про життя та творчість Л. Костенко.

Урок 52

Л. Костенко. Творчий шлях. Особливості індивідуального стилю (філософічність, історизм мислення, традиційність, інтелектуалізм, публіцистичність). «Страшні слова, коли вони мовчать», «Хай буде легко...» — ліричні роздуми про значення слова в житті людини, суть мистецтва, його роль у суспільстві.

Мета. Ознайомити учнів із життям і творчістю видатної поетеси-мистецтвознавиці Ліни Костенко. Проаналізувати програмні поезії, формувати вміння визначати засоби художнього уявля-

Ключові компетентності, що формуються: спілкування державною мовою, математична компетентність (перевірення інформації), інформаційно-цифрова компетентність (уміння працювати в різних пошукових системах для отримання потрібної інформації), соціальні та громадянські компетентності, обізнаність та самовираження у сфері культури.

Центр: Черевік уроку

I. Організація учнів до уроку.

II. Перевірка домашнього завдання.

Повторення рис постмодернізму, пригадування основних фактів із біографії Ю. Андруховича, виразне читання та короткий аналіз розглянутих поезій, укладання загальювальної схеми за відомостями учнів.

III. Повідомлення теми й мети. Мотивація навчальної діяльності.

Оксана Забужко бере лірично в полог кожної, хто хоча б раз чує її поезії. Особлива ритміка, диалогічна відвертість, аж шпайт оточеність почуттів, легка іронічність та глибока філософичність — ось те, що одразу привертає увагу до поетичних рядків видатної представниці постмодернізму:

*Тк відчуети не сразу —
відчуети, коли вже — на дні
(Зачиняються дімки как'єрні,
і стовпачі збито з перас);
Із довадлого віку, немже із меча,
каже зі світлом виходить повітря;*

*Набриває нечутко наступний —
уже не для нас,
не про нас,
Не для нас, не про нас...*
(«Голосом вісімдесятих»)

Сьогодні ми більше дізнаємося про життєвий і творчий шлях цієї неперсичної авторки, про аналізуюсь її поезії.

IV. Стрийняття нового матеріалу.

1. Ознайомлення з життєвими і творчим шляхом О. Забужко (повідомлення учнів, завдання для роботи класу — оформити опорну схему).

(Коротка довідка для вчителів)

Оксана Стефанівна Забужко народилася 19 вересня 1960 року в місті Луцьку. Батько авторки був педагогом, літературним критиком, займався перекладами, був репресований у роки сталінізму. Мати письменниці викладала українську літературу. Любов до рідного слова майбутньої представниці постмодернізму прийняли в родині.

Розробіть за цим зразком власний *план-конспект уроку* в 10 (11) класі, зверніть увагу на завдання для самоконтролю, комплексні й цікаві, із застосуванням різноманітних активних та інтерактивних

методів навчання для більш якісного засвоєння, ефективного поглиблення, узагальнення, перевірки знань здобувачів освіти із дітератури. Ознайомтеся із конспектами уроків української літератури для 11 класу в блозі сучасного вчителя «Слово-диво» (<https://natalyashkurska.blogspot.com/2020/>) Які відео, теоретичний матеріал, відомості для «вклеювання в зошити» ви б обрали? Поміркуйте щодо структурування уроку на «кроки».

26. Зреагуйте на пропозицію «бунтарів з ідеалами»: «/.../ треба писати в книжках, малювати в книжках, виділяти якісь штуки, *рвати сторінки*, якщо тобі не подобається якийсь вірш – можна й треба робити все, аби заглиблюватися й досліджувати» [1]. Чи погодяться старшокласники з версією щодо знань про рідну літературу: «це тільки здається, що люди знають. Більшість не знає нічого» [1]?

27. На кому провина, що школярі не читають? Є думка, що причина – гаджети та батьки, інша думка: «в цьому питанні значний приклад показують вчителі», які не приділяють часу на читання літератури, зокрема не пов'язаної зі шкільною програмою. А «все починається в педагогічних вишах, де майбутніх вчителів не привчають любити читання, а вони, в свою чергу, не роблять це потім з дітьми /.../, це впливає і на виховання школярів. Долучіться до дискусії на одному з рівненських сайтів (radiotrek.rv.ua: «Якщо вчитель не привчений читати, кого він виховає?»).

28. Чи вдається вам читати щось, окрім художньої та навчальної літератури в межах програм дисциплін вашої ОПП, оцініть свою загальну ерудицію та читання як ознаку розвитку інтелекту.

29. З'ясуйте думки старшокласників, чи хочуть вони знати українську літературу, чи їм цікаво, зокрема «підсвічування», наприклад, з нагоди ювілеїв, найпопулярніших особистостей нашого письменства. Чи траплялося їм/вам відкрити щось нове про вже начебто відоме, щоб письменник зійшов із запилених сторінок і ожив. Доберіть до уроку декілька «реально цікавих фактів» про митця; пояснь «перегук» *життєпису письменника XIX - XXI ст. із сучасністю*

30. Ознайомтеся із переліком творів, обов'язкових для текстуального вивчення учасниками НМТ у 2024 р. Чи сприяють успішному складанню мультитесту завдання, як-от нижчеподаний «паспорт» пісні

Марусі Чурай «Засвіт встали козаченьки» з «Літературного зошита» Ганни Дем'яненко [4]. Які цікаві завдання запропонуєте ви?

31. Підготуйте методичні матеріали до уроку української літератури (з *мультимедійним додатком*) із теми: Володимир Винниченко «Момент» (10 кл., рівень стандарту, 3 год.)

32. За зразком зошитів «Діагностувальні роботи з української літератури: завдання для формульовального та поточного оцінювання» або «Українська література. Зошит для поточного та тематичного оцінювання» викладіть навчальний матеріал з української літератури в межах однієї теми для 10 та 11 класів у формі тестових завдань для формульовального та поточного оцінювання, діагностувальних робіт.

33. Вмонтуйте в урок навчальну ситуацію: *переосмислення відомої поезії через музику*.

34. Проект: які у вас ідеї – змістити пріоритети старшокласників (комп'ютер, телевизор тощо), *змінити ставлення до книжки з боку українців в цілому*; донести кожному, що «українська література

оповита неймовірними історіями й створювалася неймовірними людьми» [1]?

35. Міністр освіти в науки України Оксен Лісовий вважає, що надія на успіх *реформи старшої школи* – ніхто не буде вводити її методом директив зверху; ініціював громадське обговорення проекту з експертами, представниками громадськості, освітянами. Які б «свої пропозиції» ви надіслали на електронну пошту: svitlana.fitsailo@mon.gov.ua?

36. Навчальні результати учнів, відповідно до реформи, передбачатимуть основний та поглиблений рівні, щоб заклади освіти комбінували власні моделі профілів (поглиблене вивчення предметів, курси для поглиблення профільності та ін.). Як ви визначатимете навчальні результати учнів основного та поглибленого рівня (наприкладі 9 (10, 11) класу? Уявіть, що вам дали години для вільного обрання предметів та курсів у навчальному плані, як ви їх розподілите?

37. Підготуйте навчальний посібник «*Діагностувальні роботи з української літератури. Завдання для формуального та поточного оцінювання. 10 (11) клас. II семестр. Робочий зошит*»

38. Виконайте творчі завдання за новелою «Три зозулі з поклоном» Григора Тютюнника в 11 класі: 1) як відомо, тест постав під враженням виконаних сліпим бандуристом українських пісень в 1976 р. в Ірпінському будинку творчості, зокрема «Летіла зозуля через мою хату...»; «три зозулі з поклоном» є традиційною народною формулою – проханням відпустити, не мучити ні себе, ні людину, яку кохаєш без взаємності. Доберіть прислів'я, крилаті вирази, фразеологічні звороти, які втілюють смисл твору. 2) складіть оповідання (новелу) за одним із прислів'їв чи фразеологізмів; 3) знайдіть епізод із висловом «Сибір несходима» (в українському фольклорі та літературі – символ каторги, заслання); включіть власний опис «Сибірського» пейзажу у новелу.

39. Що ви знаєте про «новітній спосіб організації навчальної діяльності» як «*ленбук*» (від англ. lap – коліна, book – книга)? Спрямуйте роботу із виготовлення «наколінної книги» з теми «Митець і суспільство: Ліна Костенко «Страшні слова, коли вони мовчать...», «Хай буде легко. Дотиком пера...», «Недумано, негадано...», «По сей день Посейдон посідає свій трон...», «Маруся Чурай» в 11 класі.

- 1) Як учитель допоможіть укласти відповідний план
- 2) поміркуйте про «кишеньки» та зібраний самостійно, накопичений упродовж вивчення теми в класі навчальний матеріал; способи його вивчення (аналізу); презентації;
- 3) як ви організуєте створення лепбуку групою учнів
- 4) наведіть приклад оформлення книги або папки з обраної теми для 10 (11) класу із вклеєними/оформленими як дверцята, віконечка, кишеньки, квіточки, книжечки, рухливі кружечки тощо сторінками саморобної інтерактивної книги;
- 5) висвітліть методичний аспект створення «лепбуку»:
 - а) навчальний, дидактичний, ігровий посібник;
 - б) нова форма організації пізнавальної активності учнів, їх самостійності;
 - в) новітній спосіб організації навчальної діяльності школярів;
 - г) змістовний елемент розвивального середовища класу;
 - д) форма презентації результатів проєкту або тематичного тижня тощо.

40. Поділіться з учнями спогадами: українська література – мій улюблений предмет у школі.

Анкета самооцінювання

Запитання анкети розроблені з метою збору даних та кращого розуміння думок студентів щодо проблем, пов'язаних з організацією практики; удосконалення роботи методистів; перевірки здатності майбутніх учителів української мови та літератури до самооцінювання власної професійної підготовки.

1. Як змінилася основна інформація про обрану професію під час пасивної та активної практики (рівень бакалавра) та практики ЗО магістра?

2. Якими навичками професійної діяльності ви опанували під час практики?

3. Поділіться міркуваннями щодо інформаційного забезпечення (літературознавчого, методичного) упродовж проходження практики; забезпечення художніми творами, підручниками?

4. Уявіть, що на запитання Анкети для учнів, «Який предмет тобі складно вивчати?», була відповідь: «українська література». Як практикант, майбутній учитель української мови і літератури, може допомогти старшокласнику здолати труднощі, незрозуміння?

5. Чи виникали в учнів проблеми із виконанням домашніх завдань?

Розкажіть про досвід зацікавлення (участі, залучення) батьків до навчання дітей із літератури.

6.Що у навчанні української літератури в школі упродовж проходження практики вас стурбувало, роздратувало?

7.Побажання вчителеві-предметнику?

8.Побажання методистові із української літератури, керівнику практики?

Форми та методи контролю

Практика оцінюється відповідно до прийнятої в навчальному закладі й на базі практики системи поточного та підсумкового контролю виконання окремих завдань і програми в цілому. У «Положенні про організацію освітнього процесу в РДГУ» у 2023 р. [17] є розділ_6.12.2. «Семестровий контроль».

Упродовж практики також здійснюється *поточний контроль*, «формами і методами» якого є: контроль трудової дисципліни, затвердження індивідуальних планів роботи практикантів, затвердження конспектів уроків та сценаріїв фахових заходів, перевірка ведення документації, затвердження звіту про хід та результати виробничої практики [14, с. 38].

Щодо «підбиття *підсумків*» у «Положенні про практики» в РДГУ [18] зазначається, що після закінчення терміну практики здобувачі вищої освіти звітують про виконання програми на відповідній кафедрі (факультеті); подають на рецензування керівникам звітну документацію; захищають звіт із відповідного виду практики перед комісією (звітують, відповідають на запитання членів комісії, інших здобувачів освіти, висловлюють зауваження, пропозиції щодо удосконалення організації й проведення практики). У період підбиття підсумків практики доцільно організувати презентацію результатів за обраною формою (виставка робіт, мультимедійні презентації, розміщення матеріалів на сайті університету тощо).

Підсумкова оцінка за практику визначається комісією, призначеною наказом на практику, вноситься у журнал практики, залікову книжку, екзаменаційно-залікову відомість [18].

У «*Журналі обліку* роботи студентів та групових методистів на період практики» для оцінювання є графи:

Прізвище, ім'я, по батькові студента	Вид оцінки	Розподіл балів
	Загальна оцінка виконання програми з української літератури	35
	Загальна оцінка виконання програми з української мови	30
	Оцінка позакласної роботи із спеціальності	5
	Оцінка виховної роботи	5
	Оцінка характеристики	5
	Оцінка за документацію	5
	Оцінка методичної роботи	5
	Зведена оцінка за практику	100

Загальна оцінка *за виконання програми*, зокрема з української літератури включає: проведення *всіх уроків* із дисципліни за розкладом обраного класу, перевірку учнівських зошитів, письмових робіт; здатність планування роботи вчителя-предметника, укладання календарно-тематичного планування із української літератури, моделювання конспектів уроків різних типів, включаючи виготовлення дидактичного матеріалу, наочності; *виконання індивідуальних завдань*, аналіз відвіданих уроків учителів, інших практикантів (актуальний орієнтовний зразок аналізу уроку української літератури – у посібнику «Практикум із методики викладання української літератури в загальноосвітніх навчальних закладах» Н. Романишиної [22, с.127]); самоаналіз власної професійної підготовки тощо.

Позакласна робота із спеціальності (мови чи літератури – за вибором студента) передбачає проведення занять літературного гуртка чи факультативу, індивідуальних занять, літературних заходів за самостійно розробленими сценаріями тощо. Наприклад, у 2024 році відзначають літературно-мистецькі дати, які стосуються, наприклад, «програмових» письменників старшої школи: 210 років від дня народження Тараса Шевченка, 175 років від дня народження Панаса Мирного, 175 років від дня народження Олени Пчілки, 160 років від дня народження Михайла Коцюбинського, 125 років від дня народження Григорія Косинки, 130 років від дня народження Віктора Домонтовича, 130 років від дня народження Олександра Довженка, 135 років від дня народження Остапа Вишні, 125 років від дня народження Бориса Антоненка-Давидовича, 100 років від дня народження Павла Загребельного, 85 років від дня народження Ігоря Калинця, 85 років від дня народження Володимира Дрозда тощо.

Оцінку *методичної* роботи складає участь у колективних, групових, індивідуальних формах навчально-методичної роботи ЗЗСО, методичного об'єднання; вивчення й узагальнення педагогічного досвіду кращих вчителів української мови та літератури, переваг та

труднощів запроваджених сучасних освітніх технологій; форм оцінювання як мотивації до підвищення рівня літературних здобутків, успішного складання національного мультипредметного тесту та ін.

Виховну роботу оцінюють методисти кафедри педагогіки, освітнього менеджменту та соціальної роботи.

У зведеній оцінці за практику (100 балів) враховується також виконання завдань методистів кафедри вікової та педагогічної **психології** (5 балів) та **захист практики** (5 балів). Таким чином, кожен вид практики оцінюється *диференційовано*, враховується не лише обсяг, якість виконаної роботи, також ставлення студента до обов'язків.

Із «**Критеріями оцінювання** знань, умінь і навичок студентів-практикантів» в системі професійної підготовки учителя української мови та літератури можна ознайомитися у навчально-методичному посібнику «Педагогічна практика в системі професійної підготовки учителя української мови» [14, с.39–41]. Нагадаємо, враховується належний науковий та організаційно-методичний рівень проведення уроків, фахових заходів; ґрунтовні методичні, філологічні знання практиканта, здатність їх застосовувати; начитаність; ерудованість у галузях гуманітарних наук в цілому; творча самостійність; вміння зацікавлювати предметом, оргізовувати групову та індивідуальну, самостійну роботу учнів; ефективно працювати в умовах зростання інноваційного освітнього простору, розв'язувати типові професійні завдання (90-100 балів).

Щодо загальної оцінки за виконання програми з української літератури, знижуються бали за недотримання послідовності етапів підготовки до уроків, методики моделювання конспекту, аналізу художнього твору, добору наочності, нездатності до самонавчання, коригування власної роботи тощо.

Практика може бути оцінена «*незадовільно*», якщо на уроці студент не виявив знання із філології, зокрема припускався фактичних помилок, пояснюючи матеріал; із психології, педагогіки (не зумів організувати навчання, досягнути освітньої, розвивальної, виховної мети уроку тощо); некритично ставився до роботи.

У Наказі 80-01-01 «Про планування годин із керівництва практиками на 2024-2025 н.р.» в РДГУ зазначено, що виробнича практика оцінюється за чотирибальною шкалою («відмінно, «добре», «задовільно», «незадовільно»), стобальною шкалою та шкалою ЄКТС.

Оцінка за практику враховується спеціальною комісією при визначенні стипендії. Підсумки практики обговорюються на засіданнях кафедр та раді факультету. Здобувач вищої освіти, який не виконав програму практики без поважних причин, отримує негативну оцінку і

відраховується з вищого навчального закладу [18]. За умови поважної причини відсутності практиканта, декантат на цей же період продовжує практику, але «без відриву від навчальних занять в університеті» [14, с. 35].

Навчальна документація з практики

У «Положенні про практики» зазначено «встановлені види навчальної документації з практики» у РДГУ: журнал обліку роботи викладачів, здобувачів вищої освіти, щоденник практиканта, які ведуться українською мовою. **Звітна документація** (щоденник, звіт, характеристика, плани конспекти уроків, виховних заходів та інше)» [18]. Документацію студент готує завчасно, подає на кафедру української літератури «в останні дні проходження практики»; упродовж «перших 10 днів після виробничої» практики має захистити її результати [18]. Як зазначає О. М. Антончук, звітна документація «є документом, який підтверджує результати виконання завдань студентом», має відповідати **визначеним зразкам**, оформлена на аркушах А-4, пронумерована, відповідно до змісту [14, с. 43, 73–81]:

1. Титульна сторінка.

2. План роботи студента (щоденник встановленого зразка).

3–5. Для студентів, які проходять практику в ліцеях міста Рівного – конспект одного-двох залікових уроків з української літератури з наочністю. Конспект одного-двох залікових уроків з української мови з наочністю. Сценарій актуального фахового заходу з української мови або літератури з наочністю. Вищезгадані документи мають бути підписані вчителем-предметником. Доцільно також додати «програмно-тематичне планування /.../ на період проходження практики» [14, с. 43], зокрема календарно-тематичне планування монографічної теми з української літератури, включаючи тему обраного залікового уроку.

Студенти, які проходять практику за місцем проживання та майбутнього працевлаштування мають підготувати по 4–5 конспектів залікових уроків із української мови та української літератури із повним дидактичним матеріалом. Доцільно надати методистам **відеозаписи** проведених уроків або створені відеоуроки, зокрема для дистанційного навчання старшокласників.

6. Аналіз відвіданого уроку з української мови або літератури (за зразком – в сучасних академічних підручниках із методики літератури для вищої школи).

7. Підписаний студентом звіт, який включає самоаналіз якості виконання індивідуального плану (зразок оформлення – у посібнику

«Педагогічна практика в системі професійної підготовки учителя української мови» [14, с.16-17]), індивідуальних завдань, інформацію про досягнення практиканта, труднощі й роботу з їх подолання; опис вивчення новаторського досвіду вчителя; пропозиції, як покращити організацію й проведення практики тощо. «Якщо за результатами практики студент брав участь у науковій конференції» або опублікував тези чи статтю [14, с.44]. про це також слід зазначити у звіті.

8. Підписана вчителем-предметником, директором, завірена печаткою ЗЗСО характеристика (відгук і оцінка за п'ятибальною системою роботи студента на практиці). Доцільно зазначити, що студент проводив експериментальне дослідження за темою кваліфікаційної роботи, якщо готує її з методики літератури. Зразок оформлення «Характеристики студента-практиканта філологічного факультету» – у посібнику «Педагогічна практика в системі професійної підготовки учителя української мови» [14, с.80].

9 Виконані індивідуальні завдання (за вибором). До речі, у «Концепції розвитку педагогічної освіти» (2018 р.) в статті 2.5. «Розширення практичної підготовки, присвоєння професійної кваліфікації педагогічного працівника» зазначено, що не менше половини обсягу практичної підготовки здобувача освіти доцільно відвести на проходження виробничої практики «із самостійним виконанням професійних завдань» [8].

Зразок оформлення *титального листа*:

РДГУ
Кафедра української літератури

МАТЕРІАЛИ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ

студента філологічного факультету
курсу ___ групи ___ спеціальності
ПІБ _____

Методист кафедри української літератури: _____

Методист кафедри стилістики та культури української мови:

Методист кафедри педагогіки, освітнього менеджменту та соціальної роботи:

Методист кафедри вікової та педагогічної психології:

Місце практики: _____

Термін практики: з _____ до _____ 2024 року

Оцінка: _____

м. Рівне 2024 р.

Кожен студент також заповнює «Журнал обліку роботи студентів та групових методистів на період практики», зокрема рубрики:

Розподіл студентів на базі практики:

№ з/п	Прізвище, ініціали студентів	База практики	Прізвище, ім'я, по батькові керівника від бази практики
1.			

Облік відвідування студентами установи (в межах 6-годинного робочого дня):

№ з/п	Прізвище, ініціали студентів	Місяць і число																	
1.																			

Облік проведеної студентами роботи:

№ з/п	Дата	Виконання програми	Оцінка	Підпис
		1. _____ (прізвище студента)		
1.				

У графі «Виконання програми» записують теми проведених уроків. Оцінка і підпис – методиста від університету, який відвідав урок.

Облік виховної та позакласної роботи:

№ з/п	Дата	Тема та зміст роботи	Оцінка	Підпис учителя	Підпис методиста
		_____ (прізвище студента)			
1					

Звітна документація подається для перевірки методистами на кафедру української літератури.

У Наказі 80-01-01 «Про планування годин із керівництва практиками на 2024-2025 н.р.» в РДГУ зазначено, що з усіх видів практик здобувач захищає звіт перед призначеною ректором комісією.

Підсумкова конференція з виробничої (педагогічної) практики в університеті

Підсумкова конференція з педпрактики проводиться за участі студентів-практикантів, керівників практики від кафедр, завідувачів кафедр, представника деканату. Орієнтовна структура конференції:

1. Вступне слово декана, факультетського керівника практики.
2. Виступи практикантів: основна інформація зі звіту, самоаналіз успіхів, труднощів; дисципліну, самоорганізованість; повідомлення про умови, кваліфікацію вчителів-предметників, сприяння/несприяння керівництва бази практики; узагальнення педагогічного досвіду педагогів-методистів; критичні зауваження, пропозиції щодо покращення організації й проведення виробничої практики тощо. Доцільними є *слайд-шоу, електронні презентації* студентів або старост підгруп у певному закладі загальної середньої освіти.
3. Відповіді студентів-практикантів на питання, включаючи захист розроблених конспектів, сценаріїв фахових заходів, звітної документації в цілому.
4. Виступи методистів фахових кафедр
5. Заключний аналіз результатів проходження виробничої (педагогічної) практики факультетським керівником.
6. Оголошення оцінок за практику.

Типові помилки студентів-практикантів із української літератури.

1. Неоригінальні конспекти уроків, сценаріїв фахових заходів. Нагадаємо, що Стаття 42 Закону України «Про освіту» (2017) присвячена питанню академічної доброчесності як сукупності етичних принципів, визначених законом правил для керівництва учасниками освітнього процесу, з метою забезпечення довіри до результатів навчання, наукових, творчих досягнень; захисту авторства; відповідальності за зумисне привласнення авторства на чужий твір в цілому/частини, як-от повторне проходження відповідного освітнього компонента освітньої програми; повторне проходження оцінювання; відрахування із закладу освіти. До речі, у Верховній раді України зареєстровано Проект Закону про академічну доброчесність №10392 від 08.01.2024 р.

2. Організувати роботу із набуття компетентностей, а не лише знань: доцільно пропонувати більше творити (есеї, власні твори в різних літературних жанрах), розвивати естетичний смак, навчати осмислено

читати, і не лише програмові тексти. До речі, зараз у державі втілюється проєкт «Пишемо есе», з метою змінити підходи до навчання школярів писати, який передбачає: 1) підготовку на національному рівні відповідних виконавців «тренерів»; 2) консультування зарубіжних експертів із National Writing Project (USA); 3) навчання українських вчителів за розробленими «тренерами» відповідними програмами.

3. Щодо традиційного підходу до аналізу, правильно, що вчитель розвиває логіку учнів, предметні навички, як-от: визначення теми, проблеми, мотиву, ідеї, особливостей композиції, жанру, стилю тощо, але важливо враховувати послідовність у схемі (не розпочинати з визначення художніх засобів, ідеї, пізніше уточнювати, про що розповідається, які є образи/персонажі тощо); також хибно навчати, що поезія, поема, оповідання чи роман запам'ятовується, «зводиться» до вищезгаданих визначень. Не налякати старшокласника надмірною складністю сучасної літературознавчої інформації, водночас знайомити із здобутками чинного наукового процесу, показувати, що художній твір може викликати дискусії, полеміку фахівців; демонструвати упродовж розмови про тексти суб'єктивне бачення (своє та учнів), власні пошуки, відкриття.

4. Врівноважувати формування навичок навчання усвідомленому, самостійному читанню (до речі, в окремих конспектах уроків практикантів із української літератури читання художніх творів навіть не заплановане!?) та літературознавчому аналізу; не «провокувати» поверхневе читання, зводячи урок до цікавих експериментів, упровадження інноваційних педагогічних технологій, дискусій на злободенні, але позалітературні теми, перемагаючи читацький досвід життєвим. Заохочується читацька рефлексія студента-практиканта не лише як досвід більш глибоко сприймати програмовий твір, також розуміти, що саме, яким способом разом із учнями у ньому можна вивчати.

5. Обґрунтовано значення роботи сучасних учнів із візуальними матеріалами – таблицями, схемами, алгоритмами, опорними конспектами, інтернет-джерелами, порівняння твору та ілюстрацій, перегрупування в іншу інфографіку тощо (до речі, професією майбутнього називають відеорепетитора з української мови та літератури); також доцільно пропонувати завдання, розраховані на аудіалів (наприклад, цикл аудіоуроків з української літератури «Вчися вухами»); опрацювання, зокрема й самостійне, наукових (не лише літературознавчих) праць, цікавої довідкової інформації з різних тем

тощо для формування у старшокласників навичок поглибленого вивчення тексту.

6. Вивчення результатів із читання глобального дослідження PISA, аналітика структур, як-от Служба освітнього тестування (США) тощо переконує: один із шляхів розірвання замкненого кола неуспішності учнів – опертя на інформацію з довгострокової пам'яті, попередні, базові знання. Доцільно передбачати етап актуалізації опорних знань, літературні завдання із повторення основних термінів; працювати в аспекті поповнення культурної, соціальної бази знань ліцеїстів для розуміння контексту прочитаного, формування загального, глибокого розуміння тексту, зокрема, плануючи й організовуючи цікаві заходи, екскурсії.

7. Перехід НУШ на профілізацію зумовлює поділ на навчальні предмети поглибленого вивчення та інтегровані курси, які показують учням цілісність світу, невід'ємні зв'язки різних галузей науки. Доцільно розробляти курси, наприклад, літератури та історії, запропоновані для учнів природничого навчального профілю тощо; розвивати літературні навички, виходячи за межі предметного матеріалу. Також студент-практикант часто не враховує, що інтеграція – один із ключових принципів сучасної освіти, об'єднання навчального матеріалу із різних освітніх галузей формує визначену новими державними стандартами якість випускника – розв'язувати проблеми із «міжпредметного кола», застосовувати відповідні ставлення та способи діяльності.

8. Пріоритет нової української школи – навчання як задоволення, у форматі соціальної активності, співпраці, спілкування, діалогу; здобуття, систематизація теоретичних знань через практику; зосередження не на заучуванні, а досягненні певного результату (створення власних продуктів); профілізація, вибудова взаємодії з кожним учнем на основі їхніх інтересів, здібностей; уникнення шаблонності, підвищення мотивації школярів, рівня відповідальності за виконані завдання тощо.

9. Майбутній вчитель літератури має бути «всередині» удосконалення, осучаснення системи шкільної освіти в Україні, стежити за трендами, змінами, відзнаками в літературних рейтингах, конкурсах; упровадженням оригінальних освітніх проєктів (наприклад, художня література як засіб «терапії», переживання школярами травматичного досвіду, подій російсько-української війни); мати свою думку щодо резонансних заяв (текстів, сюжетів), як-от, щодо мотивації дослідження «Живі письменники» однією із авторок Тетяною Стус, що саме відсутні у навчальній програмі твори сучасних українських письменників –

альтернативне «переговораним неапетитною, малостравною «класикою» школярам «захопливе читання» про актуальний для них світ, виклики, інструменти «для самопізнання, психологічної стійкості та формування національної ідентичності» [32].

10. Вивчати досвід учителів-практиків, проходитьі сучасні практичні інтенсиви, зокрема для реалізації практично орієнтованого змісту сучасної освіти, досвіду роботи із цікавими навчальними онлайн-сервісами (сайтами, програмами, різними інтернет-ресурсами), тренуватися виконувати завдання із літератури для школярів різних класів, організації проектної діяльності тощо, збирати власну «педагогічну скарбничку» для підготовки продуктивного уроку української літератури, глибокого та осмисленого навчання старшокласників.

11. Випускник філологічного факультету РДГУ, словесник-україніст володіє системними знаннями з української мови, літератури, педагогіки, народознавства, фольклору, краєзнавства, мистецтва тощо, які має проявляти в роботі, також наступні професійні якості: висока культура мовлення, культура мислення, витончений естетичний смак, начитаність, творчий потенціал, артистичність, почуття національної самосвідомості та ін.; не зупиняється в здобутті професійного досвіду, щоб не виглядати архаїчно і малопривабливо; шукає індивідуальний самобутній стиль навчання української літератури, професійно-педагогічної діяльності в цілому.

Список використаної літератури

1. Бунтарі з ідеалами /.../. (2024). URL: <https://life.pravda.com.ua/culture/pidrivniki-literaturnogo-procesu-rozprovidayemo-pro-avtoriv-albomu-myuziklu-ti-romantika-300371/> (дата звернення: 13.01.2024).
2. В Україні відчутно зріс попит на книги /.../. (2024). URL: <https://biz.nv.ua/ukr/markets/knigi-2024> (дата звернення: 18.12.2023).
3. Громова, Н. В., Захарова, В. А. (2016). Педагогічна практика з української мови та літератури. Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка. 82 с.
4. Дем'яненко, Г. (2020). Українська література: візуалізований посібник. Харків: Основа. 80 с.
5. Деркач, Л., Зінчук, Р. (2022). Педагогічна практика з української мови та літератури: методичні матеріали для здобувачів освіти спеціальності 014 Середня освіта (Українська мова і література), освітньо-професійної програми «Середня освіта. Українська мова та література. Світова література». Луцьк: Надтир'я. 64 с.
6. Закон України «Про вищу освіту»: ухвалений Верховною Радою України 1.07.2014 № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show> (дата звернення: 10.12.2023).
7. Закон України «Про освіту»: ухвалений Верховною Радою України 5.09.2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19n131> (дата звернення: 15.12.2023).
8. Концепція розвитку педагогічної освіти: наказ МОН України від 16.07.2018 № 776. URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennya-koncersiyi-rozvitku-pedagogichnoyi-osviti> (дата звернення: 8.02.2024).
9. Методичні рекомендації щодо викладання української мови і літератури, зарубіжної літератури для 5–6 та 7–11 класів у закладах загальної середньої освіти у 2023/2024 навчальному році. (2023). URL: https://znaushov.com/metodychni_rekomendatsii_shchodo_vykladannia_ukrainskoi_movy_i_literatury_zarubizhnoi_literatury_dlia_5_6_ta_7_11_klasiv_u_zakladakh_zahalnoi_serednoi_osvity_u_2023_2024_navchalnomu_rotsi (дата звернення: 9.02.2024).
10. Навчальні програми із української літератури для 10-11 класів. (2024). URL: <https://mon.gov.ua/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv> (дата звернення: 1.02.2024).
11. Організація практики здобувачів вищої освіти в Ніжинському державному університеті імені Миколи Гоголя: методично-інформаційні матеріали. (2023) / уклад. О.С.Філоненко, Т.І.Хоминець. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя. 32 с.

12. Освітньо-професійна програма «Середня освіта. Українська мова і література». (2023). URL: [https:// www.rshu.edu.ua/ images/osvitni_programi/2023/osv_prog_mag_014_so_ukr_mov_2023.pdf](https://www.rshu.edu.ua/images/osvitni_programi/2023/osv_prog_mag_014_so_ukr_mov_2023.pdf) (дата звернення: 15.02.2024).
13. Педагогічна практика в системі підготовки магістра: методичний посібник для здобувачів вищої освіти галузі знань 01 Освіта / Педагогіка спеціальності 014 Середня освіта предметної спеціальності 014.01 Середня освіта. (Українська мова і література) освітньої програми «Українська мова і література» (2023) / уклад. В.В.Барчан, А.М.Галас, О.О.Товт, І.Я.Філак. Ужгород: Б.м. 38 с.
14. Педагогічна практика в системі професійної підготовки учителя української мови: навчально-методичний посібн. (2021) / уклад. О.М.Антончук. Рівне: Б.м. 82 с.
15. Перелік навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників із української літератури, рекомендованих Міністерством освіти і науки у 2023 р. (2023). URL: [https:// imzo.gov.ua/pidruchniki/pereliki/](https://imzo.gov.ua/pidruchniki/pereliki/) (дата звернення: 3.02.2024).
16. Положення про виробничу (педагогічну) практику здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії Рівненського державного гуманітарного університету. (2021). URL: [https:// rshu.edu.ua/images/pauka/2021_pol_df_vpp.pdf](https://rshu.edu.ua/images/pauka/2021_pol_df_vpp.pdf) (дата звернення: 3.01.2024).
17. Положення про організацію освітнього процесу в РДГУ. (2023). URL: [https:// rshu.edu.ua/images/navch/pol_org_osv_proc_2023.pdf](https://rshu.edu.ua/images/navch/pol_org_osv_proc_2023.pdf) (дата звернення: 3.02.2024).
18. Положення про практики в РДГУ. (2019). URL: https://rshu.edu.ua/images/navch/pol_prakt_2019.pdf (дата звернення: 6.02.2024).
19. Положення про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України: наказ МОН України від 08.04.93 № 93. URL: [https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0035-93Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0035-93Text) (дата звернення: 3.01.2024).
20. Про схвалення Стратегії розвитку читання на період до 2032 року: розпорядження Уряду від 03.03.2023 № 190-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 3.11.2023).
21. Рекомендовані теми уроків літератури рідного краю у 2023 р. (Рівненщина) (2023). URL: <https://www.roippo.org.ua/ua/novyny-i-oholoshennia/oholoshennia/rekomendovani-temy-urokiv-literatury-ridnoho-kraiu> (дата звернення: 8.10.2023).
22. Романишина, Н.В. (2016) Практикум із методики викладання української літератури в загальноосвітніх навчальних закладах : навчальний посібник. Рівне: Принт Хауз, 208 с.

23. Семенов, О., Базиль, Л., Дятленко, Т. (2011). Фахова практика вчителя-словесника. Луганськ : Ноулідж. 496 с.
24. Сірант, Н. П. (2013). Методичні рекомендації до проходження педагогічної практики: навч.-метод. посіб. Львів: Б.м. 116 с.
25. Соломаха, С.О. (2021). Зміст і методичні засади організації фахових практик магістрантів у закладах вищої педагогічної освіти: методичні рекомендації. Київ: Б.м. 127 с.
26. Старших класів більше не буде? Як зміниться система шкільної освіти у найближчі роки. (2024). URL: https://znayshov.com/News/Details/starshykh_klasiv_bilshe_ne_bude_Yak_zminytsia_systema_shkilnoi_osvity_u_naiblyz_hchi_roky (дата звернення: 15.10.2023).
27. Українська література (рівень стандарту): навчальна програма для 10-11 класів. (2024). URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv> (дата звернення: 8.12.2023).
28. Українська література (профільний рівень): навчальна програма для 10-11 класів. (2024). URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv> (дата звернення: 27.11.2023).
29. Українська література оповита неймовірними історіями /.../. (2023). URL: <https://life.pravda.com.ua/> (дата звернення: 14.02.2024).
30. Усі уроки української літератури 10 клас I семестр. (2023). URL: https://ukrlit.net/lesson/10klas_2/1.html (дата звернення: 11.11.2023).
31. Усі уроки української літератури 10 клас II семестр. Календарно-тематичного планування. (2023). URL: https://ukrlit.net/lesson/10klas_2/1.html (дата звернення: 12.11.2023).
32. Хто такі живі письменники /.../. (2024). URL: <https://nus.org.ua/view/hto-taki-zhyvi-pysmennyky-ta-yak-govoryty-z-ditmu-pro-vijnu-ta-myr-cherez-knygu> (дата звернення: 4.12.2023).
33. Черешневська, Т. (2019). Українська література: книга для вчителя. 11 клас, I та II семестр (рівень стандарту). URL: <https://sunbook.com.ua/edition/91> (дата звернення: 5.10.2023).

Додаток.

Орієнтовний конспект уроку з української літератури в 10 класі з елементами предметної інтеграції за концепцією Нової української школи

Методична передмова. Новела «Момент» Володимира Винниченка вивчається у 10 класі за чинною програмою з української літератури для 10–11 класів рівня стандарту [13]. На висвітлення теми дано 3 год. У змісті навчального матеріалу передбачено вчити десятикласників бачити «філософський підтекст» твору; з-поміж очікуваних результатів навчально-пізнавальної діяльності учнів – здатність розкривати філософський підтекст новели; аргументовано передавати власні роздуми про миттєве й вічне, сенс життя, щастя людини; аргументувати відповідними прикладами з тексту. Новелу «Момент» дослідники творчості Володимира Винниченка визначають твором виразної «екзистенціональної проблематики» (О. Гнідан), у якому «дискурс екзистенціальний /.../ виражає основний зміст життя, основну філософему людського існування» (Т. Гундорова); простежуються «екзистенційні установки» (Н. Михальчук, С. Ленська), «екзистенційна межева ситуація» (Т. Денисюк). Щодо методики навчання української літератури в старшій школі, науковець Г. Токмань обґрунтовує застосування методу філософського дослідження, опанування мистецтва слова на «екзистенціально-діалогічних засадах» [10, с.68].

Раніше старшокласники вивчали новелу «Солдатики» з теми життя українського села, мали дійти висновку про «реалістичність зображення тяжкого становища темного і забитого селянства та міської бідноти», літературу як «художнє відображення дійсності, перейняте ідейним пафосом митця» [12, с.111]. Тому обговорення з десятикласниками твору про кохання, фізичний бік почуттів, принаду тіла є певним викликом для вчителів, вихованих на етичному кодексі «Марусі» Григорія Квітки-Основ'яненка, за яким позашлюбна тілесна любов є гріх, на цнотливій патріархальній культурі, за якою розмова про подібні речі – «дразлива справа» (О. Маковей), «мерзость» (С. Єфремов). У монографії про творчість Володимира Винниченка в європейському літературному контексті В. Панченко згадує лист Є. Чикаленка до автора новели від 14 листопада 1907 р. про дискусії слухачів лекції М. Грушевського, інтелігентного українського Києва, чи «Муся така, якою її виставлено, не могла зробити того, що зробила. Тут одні стали доводити, що, власне, між ними «нічого» й не вийшло, а інші доводили, що вийшло. Поділились на два гурти, почали перечитувати місця, і все-таки не прийшли до однієї думки» [7, с.164].

Обґрунтованому літературознавцями й методистами аналізу новели «Момент» із позиції тілесності (Н. Михальчук, Ф. Штейнбук) пропонується альтернативна методика інтерпретації тексту в аспекті вираження філософської свідомості В. Винниченка [8], оскільки художній твір має оцінюватися насамперед із позицій мистецьких, естетичних, закладеного інтелектуального потенціалу.

Чому нижчеподаний конспект уроку *відповідає концепції Нової української школи*:

- містить елементи предметної інтеграції (українська література та філософія). До речі, уроки-філософські дослідження художнього тексту, які варто проводити в середніх навчальних закладах, із метою вироблення в учнів «філософського погляду на світ і людину», як передумову формування «високого, інтегративного рівня гуманітарного мислення», – вмотивовує Г.Токмань, – передбачені в системі «інтеграційних типів літературних занять» [11, с.273];

- вчителем застосовується технологія групової роботи (клас поділено на три групи: філософи-теоретики, аналітики, критики); кожна група виконує відповідні завдання;

- навчання школярів дослідницьким умінням (здійснюється педагогічне керівництво на різних етапах навчального дослідження: від висунення гіпотези до інтерпретації результатів);

- розвиток критичного мислення: група учнів «філософів-аналітиків» проектує філософські ідеї в художню прощину новели; «критики» піддають усе сумніву;

- пояснення є цікавим, доступним, водночас оперте на компетентну інтерпретацію тексту сучасних винниченкознавців, формує літературознавчі «маркери» прочитання художнього твору, розуміння творчих здобутків, зокрема естетичної концепції автора;

- у варіативному конспекті творчо застосовано ідеї з веб-ресурсу НУШ, наприклад, знайомити учнів із фактами життєпису, які запам'ятовуються; зв'язок біографічних фактів, для усвідомлення «персональної особливості» письменника, узагальненої в декількох словах-асоціаціях, із досвідом учнів (кожний дає собі «особисту характеристику» 5–7 словами/словосполученнями); «методичні знахідки», як-от поділ та увиразнення структури уроку на мікроситуації (проекування на текст теоретичних міркувань філософів-екзистенціалістів, які поділяв Володимир Винниченко), підсумовані «ідеєю»; оригінальні завдання, наприклад, із застосуванням штучного інтелекту тощо [14];

– нова ініціатива держави Україна – запровадити в школах «уроки щастя», як у США [6]. Одним із етапів уроку аналізу новели є організація дискусії старшокласників про щастя, на основі роздумів, визначень цього поняття Володимиром Винниченком у «Щоденнику», етико-філософському трактаті «Конкордизм. Система будівництва щастя»; формування компетентності аргументовано передавати власні роздуми про щастя людини. Як відомо, пріоритет Нової української школи – навчання як задоволення, навчання у «школі радості», в якій учні, зокрема не бояться висловлювати власну думку; таким чином, здатність десятикласників «філософствувати» визначаємо також як потребу роздумувати, сумніватися («філософствування» як пошук мудрості (Н. Аббаньяно), «запитування у світу» (М. Гайдеггер), «свідомість уголос» (М. Мамардашвілі) тощо), замість «традиційного» сприймання виучуваного у вигляді готових істин, тверджень.

Тема уроку: Новела «Момент» Володимира Винниченка – художня ілюстрація ідей екзистенціалізму.

Мета: засвоєння певного обсягу філософських знань, формування вмій їх застосовувати, здатності розуміти найскладніші проблеми сучасного людського буття; доведення, на прикладі творчості Володимира Винниченка, що в Україні початку ХХ ст. проявилися тенденції екзистенціалізму як світоглядної естетичної системи.

Предметні та ключові компетентності: обізнаність із творчістю класиків екзистенціалізму, здатність зіставляти теоретичні міркування Фрідріха Ніцше, Жана-Поля Сартра, Мартіна Гайдеггера та Володимира Винниченка, аналізувати новелу «Момент», застосовуючи елементи філософського дослідження, коментувати «філософський підтекст» тексту, аргументовано роздумувати про миттєве й вічне, сенс життя, щастя людини.

Тип уроку: філософське дослідження.

Обладнання: збірки новел, щоденники, етико-філософські трактати Володимира Винниченка. Із уривками праць класиків екзистенціалізму десятикласники знайомляться за антологією «Слово. Знак. Дискурс» [9].

Список використаної літератури

1. Винниченко, В.К. (2005). Вибрані твори. Київ: Грамота. 250 с.
2. Винниченко, В.К. (1980). Щоденник. Едмонтон - Нью-Йорк: КІУС та Комісія УВАН у США для вивчення і публікації спадщини В.Винниченка. 500 с.
3. Гундорова, Т.І. (1997). Проявлення слова. Дискурсія раннього українського модернізму. Постмодерна інтерпретація. Львів: Літопис. 447 с.
4. Жулинський, М.Г. (1990). Із забуття – в безсмертя. Київ: Дніпро. 447 с.

5. Михальчук, Н.І. (2007). Мала проза Володимира Винниченка: метафізичні та естетичні інтенції. Ніжин: В-во НДУ імені М.Гоголя. 127 с.
6. Онацький, В. (2024). «Щастя» за шкільним розкладом <https://osvita.ua/blogs/92502> (дата звернення: 25.03.2024).
7. Панченко, В.С. (1998). Будинок з химерами. Творчість Володимира Винниченка 1900-1920 рр. у європейському літературному контексті. Кіровоград: Б.м. 272 с.
8. Романишина, Н.В. (2013). Українська художня мала проза: теоретико-методичні аспекти вивчення. Рівне: Принт Хауз. 575 с.
9. Слово. Знак. Дискурс: антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. (1996) / за ред. М. Зубрицької. Львів: Літопис. 634 с.
10. Токмань, Г.Л. (2003) Методика викладання української літератури в старшій школі на екзистенціально-діалогічних засадах. Київ : Міленіум. 320 с.
11. Токмань, Г.Л. (2012). Методика навчання української літератури в середній школі: підручник. Київ : Академія. 312 с.
12. Українська література: програми середньої загальноосвітньої школи. (1995) / уклад. Н.Й. Волошина та ін. Київ: Освіта. 320 с.
13. Українська література (рівень стандарту): навчальна програма для 10-11 класів. (2024). URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv> (дата звернення: 8.12.2023).
14. Урок про витоки «українського Голлівуду»: досліджуємо роман «Майстер корабля» Юрія Яновського. (2023). URL: <https://nus.org.ua> (дата звернення: 22.12.2023).
15. Філософія : посібн. для студентів ЗВО. (2001) / Є.М. Причепій та ін. Київ: Академія, 576 с.

Епіграф: «Ця книжка, незважаючи на те, що написана в ув'язненні, є розповіддю про визволення» (Жан-Поль Сартр).

На початку заняття учитель у доступній формі пояснить старшокласникам особливості провідних течій у філософії другої половини ХІХ ст., особливості філософії модернізму, екзистенціалізму зокрема. Провідний *метод* – лекція з елементами бесіди.

Розвиток науки у ХІХ столітті зумовив піднесення промисловості, підвищення суспільного добробуту та виникнення «філософії науки» – позитивізму. Теоретики і прихильники цієї течії вірили у всемогутність розуму, силу і доказовість фактів, зводили існування людини до буття речі серед інших речей, усьому намагалися знайти практичне застосування; наприклад, талант митця мав служити потребам суспільства, бути додатком до «машинерії» або політичних догм. У кінці ХІХ століття в європейській філософії посилюються гуманістичні (антропологічні) тенденції, увага до специфіки людського існування (екзистенції), суб'єктивного, індивідуально-неповторного. Основою світу і людини проголошуються почуття, інтуїція, воля, інстинкти,

життєві поривання. Ці засади об'єднали найпопулярніші філософські течії: «філософія життя», феноменологія, екзистенціалізм; стали фундаментом літературного модернізму.

Екзистенціалізм сформувався у 30-40 роки ХХ століття. За цим вченням об'єктивному існуванню речей світу протиставляється унікально-неповторне існування (екзистенція) людини. Хоч новела «Момент» надрукована у Книзі ІІІ (1910) малої прози В.К. Винниченка, літературознавці визнають: «Певні риси зближують письменника з цим рухом, передусім близькість до Ніцше, оскільки в історії екзистенціалізму Ніцше займає центральне місце: Ясперс, Гайдеггер і Сартр немислимі без нього» [3].

Чи подібні і в чому саме міркування В. Винниченка та класиків екзистенціалізму, які творили пізніше, з'ясуємо упродовж уроку-філософського дослідження.

Учитель поділить клас на три *групи*: філософів-теоретиків, аналітиків і критиків. Теоретики до уроку отримують *завдання*: виписати із сучасних словників філософських, літературознавчих термінів визначення: гуманізм, суб'єктивізм, «філософія життя», позитивізм, мораль, цинізм, ірреальне, істина, ретроспекція, рефлексія. Аналітики на підставі художнього тексту доводитимуть суголосність філософських ідей уявленням і поглядам В. Винниченка. Критики піддаватимуть усе сумніву.

Філософія – це теоретичний світогляд [15, с.15]; поняття «екзистенціалізм» десятикласники опануватимуть через характерні риси, подані у вигляді тез.

Теза 1. *Філософський вимір твору не можливо розпізнати без знання світоглядного контексту творчості письменника. Окрім того, за екзистенціалістською концепцією літератури, художній твір – проекція постаті автора* [9, с.244].

М. Жулинський про В. Винниченка писав: «Він черпав і ситуації, і характери з особисто пережитого в тюрмах, на засланні, в еміграції» [4, с.135].

Робота із *текстом*:

Зверніть увагу на підзаголовок твору? («Із оповідань тюремної Шехерезади»). За політичну діяльність В.Винниченко не один раз був заарештований: 1902, 1903, 1906 роки; утримувався переважно у Київській Лук'янівській тюрмі, півтора року навіть у камері-одиночці.

Яка подія лежить в основі зовнішнього сюжету, коли герой самовиявляється в дії? (Перехід через кордон. 1903 року В.Винниченка було заарештовано при спробі нелегально перетнути кордон. 1907 рік

був успішніший: випущений під заставу політ'язень опиняється поза межами України: Відень, Женева, Париж, Флоренція тощо).

Час написання новели «Момент» співпадає із захопленням В. Винниченка філософією. Сучасний дослідник творчості письменника В. Панченко констатує: «Залишатися осторонь від модних філософських ідей було не в звичках В.Винниченка» [7, с.33]. Під час одного з ув'язнень, між 1903-1907 роками, він перекладає найвідоміший філософський трактат Ф. Ніцше «Так промовляв Заратустра», в листах з-за кордону повідомляє, що «студіює /.../ філософії» [7, с.28]. Сучасник В. Винниченка письменник М. Вороний помітив, що «цілком окремим, відрубним од усіх робить його незвичайна сміливість як художника-мислителя», вказує на джерела філософії – праці Ф. Ніцше.

Теза 2. Ф. Ніцше – представник «філософії життя». Це віталістична філософія самого В. Винниченка.

У «Щоденнику» (1911-1920) він писав: «Я благословляю життя, я побожно цілую руки його, я стаю навколішки перед ним і через те приймаю все, що є в ньому» [2, с.272].

Учень в ролі філософа-теоретика прочитає: «філософія життя» – поцінування життя як першооснови буття і свідомості, сприймання його у вигляді ненастанного становлення.

Найголовніше, найважливіше людина говорить в останні моменти свого життя. Що заповідає головна героїня Муся, передчуваючи, що її буде вбито на кордоні? (Переказати: «Вмерла так, як вмирають ті, що дуже люблять життя» [1, с.45]).

Завдання філософам-аналітикам: доведіть, що центральним образом «Моменту» є життя. У яких формах воно проявляється?

– *Дія, динаміка, рух*: «пурхали ластівки», «вітрець лащить і грається з квітками», «застрибали перед ногами коники», «тукав дятел...шашіль гриз дерево» [1, с.42,44-45,48] тощо.

– *Процесуальність* (проходження): замість лінійного розгортання реальності – коло «вічного повернення» (Ф. Ніцше). Концепція циклічного часу простежується в акцентуванні того, що події відбуваються навесні – «Слухайте, було це навесні», «Словом, кажу вам, було це навесні» [1, с.37].

– *Кохання і народження*: «дві пташки пурхали з гілки на гілку /.../ несподівано зливались в обіймах», «літали сплетені коханням метелики», «вилізали парами, сплетені коханням нам на коліна» [1, с.45-46].

– *Боротьба за виживання, змагання*: «одбувається якась шамотня, якась боротьба інтересів кузок, черв'ячків, мишей, колосків» [1, с.45]. Природа зображена як біологічна істота через антропоморфізм

(різновид персоніфікації): «/.../ зустрівшись поглядом з вербою, криво посміхнувся до неї», «берези визирали з-за дубів і безгучно радісно сміялися; дуби ласкаво поважно посміхались в свої кудлаті вуса» [1, с.39,47]).

Завдання для філософів-критиків.

Ви погоджуєтеся з думкою М. Сріблянського: через те, що «радість життя засліпила його», В. Винниченко став пропагувати «визволення людини від усякої моральності», цинізм?

У результаті обговорення уважний учень в якості аргументу наведе слова: «великий, прекрасний процес життя /.../ не скалічений цими моралями людей» [1, с.46]. Слід спонукати учнів зачитати кульмінаційний момент твору, цитату: «це був вихор життя, який зміта все сміття «не треба», «не можна», епізоди, в яких хтось з героїв говорить: «не треба», «не можна», «не сміємо» [1, с.46-47,49], поміркувати, чи справді «сміття» – це мораль?

Учителеві потрібно наголосити, що художній манері В. Винниченка притаманні модерністична умовність, провокативність, експериментальність. У статті «Про мораль пануючих і мораль гноблених» він застерігав проти прочитання його творів з позицій позитивізму: «Я навмисне приводив у своїх працях приклади, різко порушуючи звичні поняття моралі»; «критики думають, що якщо я протестую проти абсолютної форми заповіді «не укради», то значить я протиставляю їй іншу абсолютну заповідь «укради». Якщо я протестую проти гоніння моралі на плоть, то значить що я протиставляю абсолютне поклоніння плоті» [3].

Мораль – це форма суспільної свідомості. За В.Винниченко, «суспільність» заперечує «природність».

Теза 3. Герої експресіоністів часто помічають, що світ людей влаштований алогічно:

– узаконене полювання на людину («Ми – двоє людей, загнаних другими людьми, – сидимо і маємо зараз через щось іти ще до якихось інших людей, що десь стоять серед його кохання і ждуть нас зі смертю в руках»);

– убивство (чи на те розуму треба, аби вбити чоловіка) [1, с.38,46];

– на думку Н. Михальчук, навіть кохання замінене сурогатом.

Дослідниця так потрактує назву новели: «кохання може ототожнитися з моментальним спалахом почуттів, що виникають, коли двоє людей потрапляють у виняткові обставини /.../; почуття до когось іншого переноситься в ці умови і на ту людину, яка поруч. Коли зникають виняткові обставини, зникає і спалах почуттів» [5, с.40].

Сприймав світ як абсурдний і В. Винниченко. У «Щоденнику» (1911-1920) є запис: «Дезорганізація, розпущеність, розгубленість, деморалізація. Директорія живе у вагонах, круг яких купа екскрементів, сміття, бруду. Міністри сваряться, гризуться скаржаться, арештовують один одного» [2, с.139].

Люди змушені виконувати соціальні ролі: контрабандист, стражник, жовнір, панна; відповідно поводитися, одягатися.

Теза 4. *Суспільство – це група анонімів, людей в масках. Нікого не цікавить екзистенція іншого. Ніде не почуваш себе так самотньо, як у натовпі.*

Чи не тому у знижено-пародійному тоні письменник описує, наприклад, селянську неквапливість, вайлуватість, небагатослівність Семена Пустуна («.../ раптом, верст через десять, суворо пробурмотів він», «зачулась важка Семенова хода»), оспівані народницькою літературою народні строї («плутаючись в своїх важких свитках», «свитка незграбно висіла на плечах», «руку в цьому рудому шершавому рукаві», «смішний у цьому», «схожі на старців». Адже не в цьому суть. «Ім'я – пошлість», хіба може воно сказати, «з ким ідеш» [1, с.38,42-43,45]?

Теза 5. *Екзистенціалісти намагаються усвідомити себе, «спіймати» свою екзистенцію. Для цього необхідно перебувати в рефлексії, зворотньому погляді на себе.*

Питання філософам-критикам:

Автора і суб'єкта викладу можна ототожнювати? (Так. Подібні факти з життя, про що вже йшлося; психологічна однотипність на рівнях інтелектуалізму, спостережливості, дотепності, іронічності, моральної розкутості. До речі, у «Щоденнику» В.Винниченка від 27 березня 1919 року є запис про «шлюб» з Розалією Лівшиць: «Нас вінчали скелі, сосни, море, сонце /.../ Ми нічого не обіцяли одне одному: ні вірності, ні любові, ні щастя, нічого. Вона прийшла до мене туди на гору, бо так хотіла її кров, її очі, її істота, бо туди кликала криком істота моя») [2, с.268].

Завдання філософам-аналітикам: доведіть, що автор у творі передусім осмислює власне внутрішнє буття. (Ефект буття поза собою досягається зміщенням реального в бік ірреального (герой роздвоюється; живий, та бачить у видінні себе мертвим: «лежу десь, в якому-небудь яру дикому /.../ На виску маленька чорна ранка /.../») [1, с.38].

Зворотній погляд на себе досягається ретроспективною щодо дії позицією: «Словом, кажу вам, було це /.../» [1, с.37].

Час втрачає об'єктивність, часовим виміром буття стає його внутрішнє переживання через пригадування.

Не лише час, а й простір, речі, інші люди переломлені в «Я» автора-персонажа. Так, наприклад, Муся могла побачити себе у дзеркалі: «на підборідді /.../ блищали краплі поту, волосся висмикнулось з-під хустки й дикими серпосхожими пасмами обіймало лице» [148, с.42]).

Теза 6. *Екзистенція не може бути даною об'єктивно, вона відкривається у спілкуванні з іншою екзистенцією* (М. Гайдеггер).

Важливі інтимність, симпатія, сприймання не розумом, а чуттям. («Я почув її якоюсь близькою мені», «вона ставала все ближчою й ближчою мені» [1, с.42–43]). Не дивно, що у дзеркалі «Я» панночки проглядається екзистенція героя: «/.../ у вас карі очі, потім... Яке у вас волосся? Русяве, здається. Ну, да...Русяве волосся» [1, с.43].

Теза 7. *Унікальність людської екзистенції допомагають виявити конкретні ситуації, зокрема «межові».*

Можливо, не випадково слово «кордон» В.Винниченко замінює синонімом «межа» («Це, мабуть, і була та сама межа» [1,48]). Учні зачитують кульмінаційний епізод.

Запитання філософам-аналітикам:

Чи знайшов, на вашу думку, В. Винниченко той особливий складник у людині, який визначає її сутність? (Так. До речі, в уявленні письменника, як і філософів, екзистенція є «щось», тобто позбавлена субстанційного, предметного характеру: «І щось велике, горде, могуче в грудях, щось легке, широке, як небо, як повітря гір, як могучий потік» [1, с.48]).

Завдання філософам-критикам:

Поміркуйте: чи поділяєте ви думку літературознавця Т. Денисюк, підказану, зокрема деталлю («Сховайте ноги в пшеницю. – Це жито, – для чогось поправив я» [1, с.43]), що головні герої представляють два типи духовної культури: зневажливо-байдуже, зосереджене на власних переживаннях, чутливе до можливої смерті як індивідуального кінця світовідчуття Мусі й широке, всеохопне, чутливе до навколишнього світу, найменшого вияву життя – юнака. Переживши екзистенційну межову ситуацію, вони збагачують себе досвідом іншого. Муся відчула вихор життя, юнак пізнав страх смерті?

Підведення підсумків уроку. Учитель пропонує перечитати епіграф. Про яке ж визволення йдеться? Можливо, окремі учні відстоюватимуть думку про звільнення з-під контролю розуму тілесних бажань; відкидання культурних, цивілізаційних пріоритетів, утвердження природних; погляд на суспільні обов'язки (байдуже, які, чому автор і не

пояснює, що спонукало героїв втікати від переслідування, переходити кордон) як на тягар, хрест, в'язницю тощо.

Зверніть увагу: у творі постійно зіставляється людська й рослинна, тваринна субстанція, на користь останніх («.../ ми, двоє людей, а не кузьок, – сидимо і не сміємо цього зробити /.../», «.../ вона здавалась якимсь дивним, прекрасним звіром, сильним, напруженим, диким», «Есть! – гордо, дико вирвалось у неї /.../» [1, с.46,48]). Перетнувши межу живою і неушкодженою, Муся уподібнюється «підстреленій лані» [1, с.49]. Чи не нагадує це християнсько-аскетичний ідеал умертвіння плоті: «.../ бо хто помер, той звільнився від гріха. А коли ми померли з Христом, то віримо, що й жити будемо з Ним, знаючи, що Христос, воскреснувши з мертвих, уже не вмирає – смерть уже не має влади над Ним» [Римл.6:7–9]. Тільки доторкнувшись до смерті, герої зрозуміли межу між, подібним до тваринного, одержимим інстинктами, тлінним тілом і людською безсмертною душею, у якій чисте, не осквернене гріхом кохання можна «носити завжди» [1, с.50]. Подібні складені у душі скарби роблять нас щасливими, навіть у в'язниці. Не вірите? Тоді зіставте останні рядки новели («.../ а в душу вростав і вбирався в журні, прекрасні, чисті квіти минулого образ пани. Хто вона, де вона, й досі не знаю, але я завжди ношу її в душі» [1, с.50]) із визначенням «щастя» у «Щоденнику» В. Винниченка, етико-філософському трактаті «Конкордизм. Система будування щастя» (К., 2011). Наприклад: «То які елементи складають щастя? Ті, які потім, одійшовши вже в минуле, спосібні викликати в нас солодкий сум і тиху радісну печаль проминулого щастя. Ми не знаємо, чи було там щастя; ми тільки по цій печалі та сумові відчуваємо, що воно дійсно там було» [2, с.119].

Завдання додому:

– один із теоретиків екзистенціалізму Мартін Гайдеггер запропонував теорію феномену для себе. Кожен має адресувати собі питання: «Хто я?» Спробуйте відповісти.

Якщо виокремити як етап уроку пояснення філософського світосприйняття письменника, орієнтовний підсумок-«ідея» [14] – змоделювати уявний діалог між В. Винниченком та М. Гайдеггером, Ф.Ніцше, Ж.-П. Сартром тощо (Які теми вони обговорювали б? Про що сперечалися би? Яку позицію обґрунтовували, якими науковими працями чи художніми текстами аргументували?). Виконайте завдання із застосуванням штучного інтелекту. Інший варіант «ідеї», як підсумувати навчальну ситуацію уроку: за низкою «особистих історій» про В. Винниченка добрати 5–7 слів або словосполучень, із якими він асоціюється. Також охарактеризувати 5–7 словами себе, доповнивши

відповідними «біографічними фактами». Вправу можна виконати в парах та обмінятися враженнями.

Осмилення такого компоненту літературного твору як філософія дозволяє відкрити в ньому новий сенс, певну філософську істину; збагнути універсальні властивості і закономірності людського буття; розгледіти за образними структурами провідні ідеї життєтворчості митця. З іншого боку, десятикласники повинні зрозуміти, що літературний твір не повинен бути ілюстрацією філософських ідей; коли філософічність не поєднується із уявою, фантазією, вимислом, він втрачає художню ідентичність, естетичну самоцінність. Якщо підставою для інтерпретації стає переважно автор як філософська, світоглядна концепція, є небезпека потрапити в русло заангажованого прочитання.